

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ
STUDIUM**

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Eva Nohýnková

Metoda znakování s batolaty a její vliv na rozvoj řeči

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Miroslava Kotvová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

**BACHELOR COMBINED (PART TIME)
STUDIES**

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Eva Nohýnková

**Method signing with toddlers and its influence on the
development of speech**

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Miroslava Kotvová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 21. 3. 2013

Eva Nohýnková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Miroslavě Kotkové za odborné vedení bakalářské práce a cenné rady při jejím zpracování.

Anotace

Bakalářská práce „Metoda znakování s batolaty a její vliv na rozvoj řeči“ se zabývá využitím znakování pro rozvoj komunikačních schopností dětí v batolecím věku. Obsahuje dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretická část vychází z analýz dostupné odborné literatury. Zaměřuje se na přehled o vývoji dítěte, verbální a neverbální komunikaci batolat, popisuje program Baby Signs a přínos znakování na rozvoj řeči batolat. Empirická část se věnuje vlastnímu šetření přínosu znakování pro kojence a batolata.

Klíčové pojmy

Baby Signs, batolata, dotazníková šetření, neverbální a verbální komunikace, kojenci, sociální aktivity, vývoj řeči, znaky, znakování s batolaty.

Annotation

This thesis "Method of signing with toddlers and its influence on the development of speech" deals with the use of signing for the development of communication skills of children at toddler age. It contains two parts: theoretical and empirical. The theoretical part is based on an analysis of available literature. It focuses on an overview of child development, verbal and nonverbal communication toddlers, describes the Baby Signs program and the benefits of signing on the speech development of toddlers. The empirical part focuses on the benefits of signing his own investigation for infants and toddlers.

Key words

Baby Signs, infants, non-verbal and verbal communication, questionnaires, signs, signing with toddlers, social activities, the development of speech, toddlers.

OBSAH

ÚVOD	8
1 PŘEHLED vývoje dítěte od narození do batolecího věku	10
1.1 Motorický vývoj dovedností	12
1.2 Osobně sociální vývoj	18
1.3 HRY a sociální aktivity	22
2 NEVERBÁLNÍ a verbální komunikace	24
2.1 VÝVOJOVÁ stádia řeči	24
2.2 Vývoj komunikačních schopností dítěte	28
2.3 Vliv prostředí na rozvoj řeči	30
2.4 Komunikace a její rozvoj a motivace	31
2.5 Rozvoj řeči	32
2.6 Neverbální komunikace	34
3 Program Baby Signs	37
3.1 Historie programu Baby Signs	37
3.2 Metodika Baby Signs a její využití	40
3.3 Skupiny znaků znakování s miminky	41
4 Znakování s batolaty a jeho přínos pro rozvoj řeči	43
5 Vlastní šetření - přínos znakování pro kojence a batolata	49
5.1 Cíle, vymezení metodologie a charakteristika šetření	49
5.2 Vlastní šetření	50
5.3 Závěry šetření	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
SEZNAM TABULEK a grafů	64
SEZNAM PŘÍLOH	65

ÚVOD

Nedílnou součástí našeho života je neverbální komunikace s okolím a to již od našeho narození. Děti se na ní začínají aktivně podílet okolo jednoho roku jejich života. Další dlouhé měsíce jim pak trvá, než jsou nějak schopné dát najevo svoje potřeby, nebo svá přání. Ale co když jde s dítětem komunikovat a to ještě dříve, než si osvojí schopnost řeči? Znakování batolat, tedy Baby Signs, je takovou možností. Jde o metodu, která byla původně vyvinuta pro slyšící batolata a je založena na využívání symbolických gest. Příznivci znakování mu přisuzují značný pozitivní vliv na rozvoj a vývoj dítěte. Tento vliv se týká řady stránek vývoje dítěte, mezi jinými také vývoje řeči. To vše zní tak dobře, až se tomu nechce příliš věřit.

Při svém prvním setkání s touto metodou jsem reagovala asi jako většina lidí. V této době se vynořují různé podivné teorie a nápady a většina z nich zase zmizí. Po prvním oslnění znakováním jsem si řekla, že musím zjistit, jak je ve skutečnosti a co se tedy skrývá pod pojmem znakování s batolata. Ale čím více informací jsem si o znakování našla, tím více mne to zajímalo. Uvědomila jsem si to, že sama gesta využívám a že moje okolí a vlastně všichni gesta používáme zcela podvědomě. A co víc, že většinou rozumíme napříč generacemi a také i napříč různými jazyky. Získané informace a podklady mne přesvědčily, že znakování je komplexní komunikační systém. Cílem znakování je dřívější rozvoj řeči u batolete.

Znakování batolat je ucelený soubor znaků, který učí děti jednoduché, přirozené a snadno proveditelné znaky. Ty jim umožňují komunikovat s rodiči a ostatními osobami z blízkého okolí. Znaky představují samostatná slova, nebo jednoduché pojmy. Je to jednoduchá a velmi efektivní možnost komunikace. Na ty znaky, které dítě samo přirozeně používá, navazují další naučené znaky. Dítě slyší slovo a prostřednictvím znaku jej i vidí. Pro batolata je schopnost komunikace zdrojem sebeuspokojení a radosti z toho, že dokáží ovlivnit svět kolem sebe a že jsou schopny svému okolí sdělit, co chtějí, nebo co je trápí. Zásadní otázkou v souvislosti se znakováním batolat je, jestli má znakování skutečný vliv na vývoj řeči u batolat a zda umí urychlit jejich zapojení do komunikace s rodiči. Tomuto tématu je věnována tato moje práce.

Práce se skládá z pěti kapitol. V první kapitole se věnuji přehledu vývoje dítěte od narození do batolecího věku, co se pod tímto označením skrývá a jaké jsou jeho hlavní znaky. Ve druhé kapitole se věnuji neverbální a verbální komunikaci batolat. Jde o popis schopností batolat komunikovat se svým okolím, jejich možností a schopností

se dorozumět. Třetí kapitola se zabývá samotným programem Baby Signs, jeho popisem a charakteristikou. Kapitola čtyři se zabývá znakováním s batolaty a jeho přínosem pro rozvoj řeči. Poslední, pátá kapitola se věnuje vlastnímu šetření zaměřenému na přínos znakování u kojenců a batolat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEHLED VÝVOJE DÍTĚTE OD NAROZENÍ DO BATOLECÍHO VĚKU

Novorozenec ve věku 0 - 1 měsíc je opravdu po všech stránkách obdivuhodný. Ihned po svém narození se začne adaptovat na vnější svět, který se tolik liší od jeho dosavadního světa a prostředí v děloze. Všechny tělesné systémy jsou schopny okamžitě fungovat od prvních okamžiků po narození. Tělíčko novorozence bleskově přebírá plnou zodpovědnost za dýchání, přijímání potravy, vylučování a za regulaci tělesné teploty. Všechny tyto tělesné systémy ale nejsou úplně zralé, takže novorozenec je ještě dlouho závislý na svých rodičích nebo opatrovnících.

Motorika je reflexivní a pudově ochranná. V prvních týdnech po narození nemá dítě nad svými pohyby úplnou kontrolu. Většinu času zatím spí, ale spánek se střídá se stavy bdělosti. Pomocí pláče je dítě schopné dát jasně najevo své potřeby a emoce. Děti také mají základní percepční a kognitivní schopnosti, ale ty jsou zatím nevyvinuté a nelze je od sebe dobře odlišit. (Marotz, 2005).

Novorozenec - od jednoho do čtyř měsíců.

V průběhu prvních měsíců života kojence se děje jeden zázrak za druhým. Dítě začíná neuvěřitelně rychle růst, jeho tělesný systém se stabilizuje, teplota těla se ustálila, dech a tep se stávají stále pravidelnější. Spolu s tím, jak se posilují svaly a dítě nad nimi postupně získává kontrolu, se vylepšuje celková motorika. Dochází k prodlužování časových úseků, kdy je kojeneček vzhůru, a v tomto čase probíhá jeho osobnostně-sociální vývoj. Dítě stále více zapojuje zrak do prozkoumávání svého okolí, zvyšuje se jeho zájem o to, co se kolem něj děje, a na dění kolem sebe sociálně reaguje. Probouzí se v něm sociální vědomí, narůstá jeho důvěra vůči rodičům a pečovatelům a vytváří si k nim emoční vazbu. Pláč je stále primárním způsobem komunikace a prostředkem pro upoutávání pozornosti dospělých, zároveň se však již začínají objevovat komplexnější komunikační dovednosti. Dítě rádo napodobuje zvuky svého okolí, řeč a gesta lidí kolem sebe. V době, kdy je vzhůru, se stále učí a osvojuje si nové schopnosti a dovednosti a s jejich pomocí prozkoumává dosud nový a neznámý svět okolo sebe. (Marotz, 2005).

Novorozenec - od čtyř do osmi měsíců.

Mezi čtvrtým a osmým měsícem se rozvíjí veliká škála dovedností a dítě se učí, jak lépe ovládat své tělo. Pokud právě nespí, vyplňuje si každý okamžik nějakou aktivitou. Hraje si s hračkami, které jsou v jeho dosahu, a testuje je v ústech. Hodně toho „napovídá“ a zvuky, které vydává, jsou stále různorodější a čím dál tím více složitější. Pouští se do sociální interakce s okolím a reaguje na všechny možné podněty, na výrazy tváře a na gesta, na příchody a odchody lidí, kteří patří do jeho světa. Děti jsou v tomto období spokojené a společenské. Nemají potíže s přecházením od vlastní spontánní aktivity k sociálním aktivitám, které začali ostatní. (Marotz, 2005).

Novorozenec - od osmi do dvanácti měsíců.

V období mezi osmým až dvanáctým měsícem se dítě v rámci vývoje připravuje, velmi intenzívně, na dvě důležité události - chůzi a řeč. Zlomovým bodem, kdy dítě začíná mluvit a chodit, jsou přibližně první narozeniny. Je stále zručnější při zacházení s malými předměty a také stráví spoustu času tím, že bere do rukou nejrůznější hračky a vlastně vše, co se ocitne v jeho dosahu. Děti jsou v tomto věku nesmírně společenské. Postupně se učí, jak se stát středem pozornosti a jak si zasloužit chválu a potlesk rodiny a okolí. Když okolí reaguje potleskem, dítě se k potlesku samo a nadšeně přidá. Schopnost napodobování se stále zdokonaluje a slouží ke dvěma účelům: rozšiřuje sociální interakci a pomáhá dítěti, na které čekají další měsíce prudkého vývoje, učí se novým dovednostem a osvojuje si nové chování. (Marotz, 2005).

Batolecí věk - od jednoho zhruba do tří let.

Je to období, kdy dochází k výraznému rozvoji mnoha kompetencí i dětské osobnosti. Batole má v prvním roce života ještě silné omezení ve svých schopnostech, ale ve dvou letech je to již poměrně obratné a zdatné dítě s mnoha zkušenostmi. Batolatům umožňuje lepší motorika samostatně se pohybovat a prozkoumávat okolí. Vývoj jazyka a řeči rozvíjí složitější uvažování a schopnosti se učit. Charakteristickým znakem této fáze je osamostatňování a uvolňování z různých vazeb, spojené s expanzí do širšího světa. Je to období prvního uvědomění si sebe sama, to je nutnou podmínkou dalšího vývoje. V tomto období začíná batole postupně uvolňovat svoje vazby, které měly v předchozím vývoji svůj význam, jako např. vazba na matku. Dítě se ještě nedokáže vždycky správně orientovat, potřebuje pevné vedení a kontrolu. Batole

se snaží o potvrzení svých kompetencí, ale i o zjištění svých limitů. Na konci tohoto období je běžné, že dítě stane vzdorovitým a nerado poslouchá. Postupně si začíná prosazovat svoji vlastní nezávislost a osamostatňuje se. (Marotz, 2005).

1.1 MOTORICKÝ VÝVOJ DOVEDNOSTÍ

Růst a tělesné znaky - 0 až 1 měsíc

Tělesná charakteristika novorozence v tomto období je jiná, než jakou má jen o něco málo starší dítě. Kůže je ze začátku svraštělá a až v průběhu několika dní po porodu vysychá a na některých místech se může začít loupat. Barva kůže je u všech novorozenců většinou poměrně světlá, ale postupně ztmavne až do odstínu, který odpovídá genetickému vybavení dítěte. Hlava dítě může být lehce deformovaná od toho, jak procházelo porodními cestami, ale přibližně do týdne se tvar hlavy upraví. Barva vlasů dítěte a jejich množství je individuální.

Průměrná váha dítěte při narození se pohybuje od 3,0 až 4,1 kg; děvčata zpravidla váží v průměru 3,2 kg a chlapci 3,4 kg. V průběhu několika dní po porodu dítě ztrácí 5-7 % své porodní váhy. V prvním měsíci po narození přibírá dítě průměrně 0,14 až 0,17 kg za týden. Průměrná délka (výška) dítěte při narození je 45,5 až 53,5 cm. Dechová frekvence novorozence se pohybuje mezi třiceti až padesáti nádechů a výdechů za minutu; dech bývá zpočátku nepravidelný. Hrudník novorozence je malý a má válcovitý tvar; není vlastně o moc větší než jeho hlava.

Běžná tělesná teplota dítěte se pohybuje v rozmezí od 35,6 do 37,2 °C. V průběhu několika prvních týdnů neumí kojeneček většinou regulovat svoji tělesnou teplotu, protože má příliš tenkou vrstvu podkožního tuku a jeho tělesný systém ještě není vyvinutý. Novorozenec dokáže plakat bez slz, jeho oči jsou velmi citlivé na světlo, vidí obrysy a tvary, ale nedokáže zaostřit na vzdálenější předměty. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj - 0 až 1 měsíc

Motorika novorozence se v tomto období omezuje jen na čistě reflexivní pohyby a to za účelem ochrany a jeho přežití. V prvního měsíce života pak dítě získává nad několika ranými reflexy jistou kontrolu. S tím, jak dochází k vyžívání centrálního nervového systému, se pohyby dítěte díky tomu stávají řízené a tyto reflexy postupně zmizí. (Marotz, 2005).

Motorická aktivita novorozence v tomto období je primárně reflexní. Dítě se na základě reflexů učí polykat, sát, zvracet, kašlat, zívát, mrkat a vylučovat. Při dotýkání

citlivé kůže na tvářích a kolem úst se objevuje další reflex, novorozeně se obrátí směrem k té straně, na které jsme jej pohladili. Tomu se říká hledací reflex.

Objímací reflex, nazvaný Moroův reflex se spustí při nenáhlém hluku, nebo nečekaném doteku, při podtržení podložky, na které dítě leží, nebo pokud prudce snížíme polohu novorozence. Je to podobné, jako by došlo k upuštění dítěte. Dítě instinktivně rozhodí paže od těla a pak je zase rychle vrátí k sobě před hrudník a pokrčí si nohy. (Marotz, 2005).

Uchopovací reflex funguje tak, že dítě pevně sevře prsty kolem předmětu, který mu dáme do ruky. Pokud dítě držíme zpříma tak, aby se chodidla dotýkala pevné podložky, reflexní pohyby dítěte budou připomínat chůzi, jde o tzv. reflexní chůzi.

Tonický šjíjový reflex je poloha, kdy dítě ležící na zádech, natahuje paži a nohu na té straně, na jakou má otočenou hlavu. Druhá paže a noha je ohnutá, přitažená k tělu. Této pozici se někdy také říká „šermířská“. Chodidlový reflex se projevuje tak, že dítě svírá prsty u nohou, pokud dítěti zatlačíme na břicho pod palcem u nohy. (Marotz, 2005).

Novorozenec si zachovává tzv. „zárodečnou“ polohu, má zakulacená nebo ohnutá záda, ruce a nohy má u těla, pokrčená kolena, a to hlavně během spánku. V poloze tváří k zemi dítě otáčí hlavu ze strany na stranu. Pupily se rozšiřují nebo zužují v závislosti na množství světla. Oči ale nepracují vždy stejně a novorozenec tak může občas zašilhát. Pokouší se sledovat i ty předměty, které jsou mimo jeho přímou zrakovou linii. Zatím nedokáže koordinovat pohyb očí a rukou. (Marotz, 2005).

Růst a tělesné znaky – 1 až 4 měsíc

Průměrná tělesná délka je 51 až 68,5 cm, vyroste zhruba o 2,55 cm za měsíc. Jeho průměrná váha se pohybuje od 3,6 kg do 7,3 kg. Děvčata váží o trochu méně, než chlapci. Nárůst váhy je přibližně 0,11 až 0,22 kg týdně. Dechová frekvence je cca třicet až čtyřicet nádechů a výdechů za minutu. Při aktivitě, nebo pláči dýchá zrychleně. Obvod hlavy je skoro stejný jako obvod hrudníku a zvětšuje se přibližně o 1,9 cm za měsíc po dobu prvních dvou měsíců a pak přibližně o 1,6 cm za měsíc až do čtvrtého měsíce. Zvětšování obvodu hlavy je důležitým znakem toho, že mozek se vyvíjí a pokračuje v růstu. Paže a nohy jsou přibližně stejně dlouhé, mají i stejnou velikost i tvar; snadno se ohýbají a natahují. Nohy mohou někdy vypadat jako křivé. Při pláči tečou slzy. Oči se začínají pohybovat stejně a současně, jde tedy o binokulární vidění a vnímá barvy. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj - 1 až 4 měsíc

Mění se reflexivní motorické chování dítěte, tonický šíjový reflex a reflexivní napodobování chůze se postupně vytrácí. Dobře se rozvíjí hledací a sací reflex, polykací ještě není úplně rozvinutý a pohyby úst jsou zatím nedokonalé. Slintá a neumí si posunout potravu do zadní části úst. Uchopovací reflex se již postupně vytrácí. Někdy uprostřed tohoto období se začne objevovat Landauův reflex — to je, když dítě podržíte v poloze tváří k zemi, hlava mu ale zůstane v jedné přímce s trupem a nohy budou natažené. (Marotz, 2005).

Uchopuje předměty celou rukou, nemá ale zatím dost síly, aby je udrželo. Již nesvírá ruce do pěstiček, má je buď zcela, nebo jen napůl rozevřené. Svalový vývoj probíhá podobně jak u děvčat, tak chlapců a stejný je i jejich svalový tonus. Svaly se stále posilují a dítě nad nimi postupně získává kontrolu. První volní pohyby jsou zatím neohrabané a trhané, ale postupně se stanou plynulejší a účelnější. (Marotz, 2005).

Horní část těla je v tomto čase stále aktivnější, kojeneček spojuje ruce nad obličejem, mává pažemi nebo se natahuje po předmětech ve svém okolí. Zpočátku tohoto období se dítě vleže přetáčí tak, že napřed otočí hlavu na stranu a teprve za ní natáčí trup. Ke konci období už se umí přetáčet celé najednou. Lze ho sice posadit, ale zpočátku si samo neudrží zpříma hlavičku a má také ohnutá záda. Později již může sedět jen s minimální oporou hlavy. Ke konci čtvrtého měsíce už většina dětí dokáže s pomocí okolí sedět a sami si při tom drží zpříma hlavičku i rovná záda. (Marotz, 2005).

Růst a tělesné znaky – 4 až 8 měsíc

Na váze přibírá zhruba 2,2 kg měsíčně, už má dvojnásobek své porodní váhy. Vyrostne cca o 1,3 cm za měsíc. Průměrná délka těla je 70 až 74 cm a obvod hlavy je skoro stejný jako obvod hrudníku. Postupné zvětšování obvodu hlavy je neklamnou známkou, že dochází ke zdravému růstu mozku. Dýchá do břicha, za minutu se nadechne a vydechne dvacet pětkrát až padesátkrát, podle toho, jakou aktivitu právě má. Začínají se také objevovat zuby, jako první horní a dolní řezáky. Prořezávání zubů bývá provázeno zarudnutím, a také bolestivým otokem dásní. Dítě ve zvýšené míře slintá, žvýká, kouše a vkládá si předměty do úst, aby si ulevilo a současně urychlilo prořezávání zubů. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj - 4 až 8 měsíc

Dochází ke změně reflexivní chování, již dobře funguje mrkací reflex, sací reflex se ztrácí a sání se stává volní aktivitou, utlumuje se Moroův reflex. Ke konci tohoto období se objevuje „parašutistický“ reflex, tedy, když dítě držíme v horizontální poloze tváří k zemi a najednou s ním klesneme, rozhodí jakoby na ochranu svoje paže.

Objevuje se pokročilý polykací reflex. Je to složitější forma polykání, jazyk se pohybuje proti patru a díky tomu může dítě posunovat pevnou potravu z přední části úst do zadní a tam ji spolýkat.

Začíná se objevovat klíštkový úchop, malé předměty uchopuje palcem a ukazovákem. Zpočátku se natahuje po předmětech oběma rukama současně, později je to buď jednou, nebo druhou rukou. Přendává si předměty z jedné ruky do druhé a předměty uchopuje celou rukou, dlaňový úchop. Ohmatává předměty, tluče a třese s nimi, všechno si strká do úst. Dále si samo drží láhev. Sedí samo bez opory, hlavu i záda udrží zpřímá, paže si drží před tělem, aby se o ně mohlo pohodlně opřít. Z lehu se umí vzepřít na rukou a kolena dát pod sebe. To je pozice, ze které bude později začínat lézt. Zatím se naklání dopředu a dozadu, ale většinou se ještě nepohne z místa. V pozici na břicho se občas náhodně posune dozadu. Brzy se tak naučí lézt dopředu. Líbí se mu, pokud ho někdo drží ve stoji, zvláště na klíně. (Marotz, 2005).

Růst a tělesné znaky – 8 až 12 měsíců

Růst se proti minulým měsícům začíná zpomalovat — dítě povyroste za měsíc průměrně o 1,3 cm. Při prvních narozeninách jsou děti zhruba o polovinu vyšší než při narození. Váhový přírůstek je cca 0,5 kg měsíčně. Dechová frekvence je závislá na aktivitě, obvyklé je rozmezí dvaceti až čtyřiceti pěti nádechů a výdechů za minutu. Dochází k prořezávání přibližně čtyř dolních a čtyř horních řezáků a dvou dolních stoliček. Ostrost vidění je přibližně 20/100, obě oči pracují stejně a vidí i vzdálenější předměty (4,6-6,1 m) a ukazuje na ně. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj - 8 až 12 měsíc

Podávané předměty a hračky si začíná brát jednou rukou, všelijak manipuluje s předměty, přendává si je z jedné do druhé ruky. Nové předměty

prozkoumává i tak, že do nich šťouchá jedním prstem. Už zcela běžně používá klíšťkový úchop, bere jím malé předměty, hračky a malé kousky jídla.

Dává si předměty na hromadu. Umí také vkládat jeden předmět do druhého. Dítě se postaví samo, když se při tom může opřít o nábytek. Když sedí, má dobrou stabilitu. Dokáže měnit polohu, aniž by z polohy padalo. Pohybuje se po ruce a kolenou, leze po schodech. Chodí, když ho nějaký dospělý drží za ruce. Některé děti již začínají chodit samy. (Marotz, 2005).

Pohybové aktivity různého druhu bývají v počátcích svého rozvoje pro dítě zajímavé samy o sobě. Proto batolata se svými pohybovými dovednostmi různým způsobem experimentují. Schopnost ovládat vlastní tělo je jednou z forem autoregulace. Je novou zkušeností, které se dítě nemůže nabažít, což se projevuje neustálým opakováním těchto aktivit, a tím i jejich procvičováním a zdokonalováním. Motorické schopnosti jsou pro dítě prostředkem k uspokojení dalších potřeb, např. jako je orientace v prostředí. (Vágnerová, 2005).

Růst a tělesné znaky se v tomto období značně zpomalil. Za rok dítě povyroste cca o 5 až 7,5 cm. Batole dosahuje průměrně výšky 81,5 až 89 cm. Váží zhruba 9,6 až 12,3 kg a každý měsíc přibírá 0,13 až 0,25 kg. V jednom roce života má odhadem trojnásobek porodní váhy. Nadechuje a vydechuje se cca dvaadvacetkrát až třicetkrát za minutu. Rytmus dechu se mění podle emočního stavu a aktivity. Velikost hlavy se mění pomalu. Lebeční kosti sílí a velká fontanela je po osmnáctém měsíci uzavřená. Obvod hrudníku je větší než obvod hlavy. Rychle se prořezávají zbývající zuby. Nohy jsou zatím trochu křivé. Mění se celý tvar těla a tělesné proporce stále více připomínají postavu dospělého. Těžiště je vysoko položené, břicho vypouklé, záda jsou ohnuté. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj batolete v jednom roce.

Leze obratně a rychle. Dítě se samo postaví, nohy rozkročené a nehybné, ruce si drží od těla. Bez pomoci se umí postavit na nohy. Často padají a neumí dobře obejít překážku na cestě, například hračky nebo nábytek. Když se chce ze stoje dostat zpátky na podlahu, opírá se cokoliv vhodného, například nábytek. Baví ho chodit a při tom před sebou tlačit, nebo za sebou tahat různé hračky. Do schodů i ze schodů leze po čtyřech. Přesouvá hračky z jednoho místa na druhé a dokáže čmárat tužkou nebo malovat barvami. Pomáhá při vlastním krmení, drží lžičku a pije ze sklenice. Pomáhá obracet stránky v knize. (Marotz, 2005).

Za rok dvouleté dítě přibere v průměru 0,9 až 1,1 kg. Váží zhruba 11,8 až 14,5, tedy čtyřnásobek porodní váhy. Vyrůstá o 7,6 až 12,7 cm za rok. Drží se zpříma, ale břicho má stále velké, vystouplé a záda jsou ohnutá. Mozek už dosahuje cca 80 % velikosti mozku dospělého člověka. První zuby jsou téměř prořezány, poslední vyrostou stoličky. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj dvouletého dítěte.

Při chůzi dítě našlapuje nejdříve na patu a pak teprve na špičku. Už se umí vyhýbat překážkám, které má v cestě. V běhu je méně nejisté. Nepadá tak často. Při hraní vydrží sedět dlouho na bobku. Bez pomoci chodí do schodů, ale zatím nestřídá nohy. V jedné ruce udrží hrnek. Tužku drží v pěsti (tzv. dlaňový úchop) a čmárá po papíře. Baví ho přesypávání písku, nalévání, vylévání a rozlévání vody a podobné aktivity. Postaví, na sebe, čtyři - šest předmětů. (Marotz, 2005).

Ve třech letech je růst dítěte pomalejší, než v prvních dvou letech života. Za rok vyroste o 5 až 7, 6 cm. Váží v průměru 13,6 až 17,2 kg. Nohy vyrůstají rychleji než ruce, dítě pak vypadá vyšší, štíhlejší a dospělejší. Postoj je vzpřímenější, břicho už není vystouplé. Má všechny mléčné zuby. (Marotz, 2005).

Motorický vývoj ve třech letech.

Dítě po schodech chodí nahoru i dolů bez pomoci a střídá si při tom nohy. Je schopné jít samostatně. Jezdí na tříkolce, ve šlapacím autě a skáče na místě. Tužku už nedrží celou dlaní jako dříve, ale mezi ukazovákem, prostředníkem a palcem (úchop špetkou). Dělá svislé, vodorovné i kruhové tahy. Umí obracet stránky v knize po jedné, rádo si hraje s plastelínou a staví z kostek. Dokáže postavit věž z osmi a více kostek. Může se projevat, která ruka je dominantní. Poradí si s velkými knoflíky a zipy na oblečení. Umí si umýt a utřít ruce, čistí si zuby, ale ne důkladně. (Marotz, 2005).

Dítě ze začátku doleze tak daleko, jak potřebuje a jak je to pro něj zajímavé. Radostně manipuluje s čímkoliv, čeho se zmocní. Jestliže není v jeho okolí nic, co by je přitahovalo, bývá mnohem méně aktivní, protože mu chybí motiv. Motorický vývoj umožňuje samostatné uspokojování potřeby stimulace dítěte. (Vágnerová, 2005).

Možnost měnit intenzitu podnětů, daná schopností samostatného pohybu, je pro batole nesmírně výhodná, protože mu umožňuje aktivně ovlivnit celkovou míru kontaktu s prostředím a jeho poznání. Každé dítě potřebuje pro svůj rozvoj přísun přiměřených podnětů. Pokud si může tuto potřebu uspokojit samostatně, vybere si podněty v takové kvalitě i množství, které mu nejvíce vyhovují. A zabývá se jimi v době,

kdy je k tomu nejlépe připravené (např. že není unavené a ospalé). Dítě potřebuje a vyhledává takové podněty, které nejsou stereotypní, ale jsou srozumitelné, lákavé a zajímavé.

Lokomoce má svůj sociální význam. Je to symbol úspěšného vývoje. Stimuluje změnu chování rodičů, popřípadě dalších lidí, zvyšuje sociální status dítěte. Význam samostatného pohybu bývá někdy zavádějící, protože vývoj není vždy rovnoměrný. Dítě, které umí samo chodit, je ale považováno za celkově zralejší, než dítě, které se samostatným pohybem ještě nezačalo.

Motorický vývoj souvisí s potřebou aktivity, v tomto věku je uspokojována především pohybem. Potřeba aktivit je vždy zásadně ovlivněna zdravotním stavem dítěte. Je-li dítě nemocné, dochází ke snížení aktivity. Dítě ztratí potřebu aktivity vždy, pokud se nenachází v takovém stavu, aby pro ně měla nějaký smysl. Omezování aktivit batolete dospělými má většinou příčinu v její rušivosti. Neuspokojená aktivita, vynucená nečinnost, vyvolává u batolete napětí. Batole se snaží nepříjemnou tenzi nějak vybit, proto reaguje v dané situaci různými způsoby, např. záchvaty vzteku. Batole se svojí činností uspokojuje, protože stimulace kompenzačního chování mívá často autostimulační charakter, např. dumlání palce. Důležité ale je vzít v úvahu různé individuální rozdíly mezi dětmi, které jsou trvale ovlivňovány mnoha různými faktory. (Vágnerová, 2005).

1.2 OSOBNĚ SOCIÁLNÍ VÝVOJ

Období 0 až 1 měsíc

Novorozenci mají od začátku řadu automatických sociálních dovedností. Umí dát najevo své potřeby, tíseň, strach a citové rozrušení. Umí také odpovídat na reakce rodičů či pečovatelů. Dítě se potřebuje cítit v bezpečí a brzy také projevuje závislost na svých hlavních pečovateli.

Novorozenec je ihned po porodu na krátkou dobu zcela bdělý. Zezačátku prospí sedmnáct až devatenáct hodin denně, časové úseky, kdy je vzhůru, se postupně prodlužují. Když nespí, velmi rád se chová v náručí a mazlí se. Vykazuje znaky individuality, každý novorozenec tedy reaguje v podobných situacích po svém. Začíná se tvořit citová vazba s rodiči nebo pečovateli a připoutává se k nim. Vytváří se u něj pocit bezpečí a důvěry vůči svým rodičům a pečovateli. Na různé lidi bude reagovat různě; např. při blízkém kontaktu s někým, kdo neví, jak má s dítětem zacházet, se kojeneček dostává do stresu a napětí. (Marotz, 2005).

Období 1 až 4 měsíc

Dítě dokáže napodobovat, udržet nebo ukončit interakci, případně se jí umí vyhnout, schválně se natáčí obličejem ke zvolené osobě či situaci, nebo se naopak obrací zády, aby dalo najevo svůj nezájem. Citlivě reaguje na změnu lidského hlasu - když např. slyší neznámý hlas nebo, když jsou známé hlasy příliš hlasité anebo rozzlobené, mračí se, nebo má polekaný výraz.

I když není čas krmení, nebo spánku, tak se rádo chová a tulí. Když je vzhůru, vrní, brouká si a piští. Na důvěrně známé tváře se usmívá, úsměv, který se dítěti objevuje na tváři během spánku, je pokládán za čistě reflexivní. Dokáže se plně bavit tím, že si hraje s prsty na rukou i na nohou a s rukama. Má rádo známé činnosti, které se cyklicky opakují, jako je koupání či přebalování. Baví ho hraní, které zahrnuje šimrání, smích a natřásání. Mnohem méně už pláče a křičí. Poznává známé obličeje a předměty — jako je tatínkova tvář nebo láhev — a natahuje se po nich. Mává jim rukama vstříc a radostně na ně piští. Přestane plakat, když k němu přijdou rodiče nebo pečovatelé. (Marotz, 2005).

Období 4 až 8 měsíc

Dítě rádo sleduje svoje okolí; pozoruje lidi a dění kolem sebe. Postupně si také uvědomuje sebe sama, jako svébytnou samostatnou bytost, oddělenou od ostatních. Je více otevřené a je také společenštější. Usmívá se, brouká si a natahuje se po předmětech v jeho dosahu. Už dokáže rozlišovat mezi cizími lidmi, pečovateli, rodiči a sourozenci a také na ně různě reaguje. Dokáže adekvátně reagovat na různé výrazy obličeje, jako je zamračení, úsměv.

Napodobuje výrazy tváře, pohyby a zvuky ve svém okolí. V tomto počátečním období se k cizím lidem chová stále ještě přátelsky a důvěřivě, později je ale nesvé, když s ním navazuje kontakt někdo cizí nebo když má být s neznámým člověkem o samotě. Jedná se o tzv. úzkostnou reakci na cizí osobu.

Dítě se rádo se chová a mazlí. Přání a výzvu okolí, aby ho někdo vzal do náručí, dává najevo zdvižením svých paží. Když jsou tělesné a emoční potřeby dítěte plně uspokojovány, tak se tím upevňuje, vůči rodičům a pečovatelům, vztah založený na důvěře. Kolem šestého měsíce už ale začíná zřetelně upřednostňovat svého primárního pečovatele. Rozčílí se, když mu někdo vezme hračku nebo jiný jeho předmět. Říká si o pozornost pohyby svého těla, hlasovým vyjádřením nebo obojím současně. (Marotz, 2005).

Období 8 až 12 měsíc

Dítě dává jasně najevo svůj strach a obavy z neznámých lidí. Drží se rodičů nebo pečovatele a schovává se za ním. Často se intenzivně brání, když se má odloučit od známé dospělé osoby, tzv. separační úzkost. Požaduje, aby byl jeho rodič nebo pečovatel neustále v dohledu. Je společenské a extrovertní. Má radost a dává ji najevo, když se může účastnit denních aktivit členů rodiny či pečovatelů, nebo když jim alespoň může být nablízku. Radostně vítá nové zážitky a příležitosti ke zkoumání nových předmětů. (Marotz, 2005).

Když chce, aby ho někdo vzal do náručí a pochoval, dá to najevo zdvižením paží, pláčem nebo tím, že chytá danou osobu za nohy. Objevují se prvky asertivity a občas je neposlušné. Někdy kope, ječí nebo se prostě válí po podlaze. Ochotně nabízí hračky a jiné svoje předměty ostatním. Emočně je často připoutané k oblíbené hračce nebo polštářku. Když někdo vysloví jeho jméno, dívá se na toho, kdo ho vyslovil, a usměje se na něj. Opakuje chování, kterým se mu podařilo získat pozornost. Stále brebentí. Poslouchá jednoduché pokyny a chápe význam slova „ne“. (Marotz, 2005).

Díky schopnosti vstávat a batolit se je umožněno ročnímu dítěti poznávat nový svět okolo. Pořád mají něco na práci a zastavují se pouze, když mají potřebu spát, nebo když se potřebují najíst. Jsou hrozně zvědavé, velmi se rychle učí a mají zdánlivě nevyčerpatelnou energii. Roční děti věří, že všechno a všichni jsou tady pro ně a pro jejich užitek. Tuto sebestřednost později nahradí úcta k ostatním lidem. Roční dítě ale pokládá vše za „moje“. Snaží se napodobit hry a chování ostatních dětí, ale nechce se k nim přidávat. (Marotz, 2005).

K lidem se chová přátelsky. Umí si hrát, chce být na malou chvíli samo a pomáhá při uklízení a sbírání hraček. Je vděčné, když se ho někdo vezme k sobě na klín a předčítá mu. Při hraní velmi často napodobuje chování dospělých. Poznává svůj vlastní obraz v zrcadle. Má rádo pozornost dospělých a těší ho blízkost dospělého. Umí také objímat a dávat pusy. Začíná prosazovat svojí nezávislost, a velmi často odmítne spolupráci na činnostech, které mělo dříve rádo. Všechno chce zvládnout samo, bez cizí pomoci. Proto se vzpírá při oblékání, obouvání, nechce se koupat a nechce ani jíst. Pokud se něco nezdaří nebo je příliš unavené, popadne ho někdy záchvat vzteku. Batolata v tomto věku je potřeba neustále hlídat a mít na očích, aby se nedostala do nebezpečné situace a to z důvodu toho, že se začalo nesmírně zajímat o sebe a svoje okolí. (Marotz, 2005).

Pro dvouleté dítě i pro ty, kteří se o ně starají, je toto období velikou zatěžkávací zkouškou. Rodiče o svých dětech v této době hovoří jako o velmi nevladatelném a svéhlavém dítěti. Tvrdohlavost, záchvaty vzteku a neochota přijímat omezení jsou však zcela normální a dítě samo s tím nic neudělá. Na dvouleté děti jsou kladené nároky, kterým většinou nemohou dostát, mají si osvojovat nové schopnosti a dovednosti, učit se patřičně chovat, stále ve všem zdokonalovat a plnit přání dospělých, i když většinou nechápou, co po nich vlastně chtějí. Druhý rok života dítěte je náročný pro všechny, ale přináší sebou i mnoho dobrého. Dvouleté děti se velmi často spontánně smějí a umí dát najevo svoje city. Osvojují si nové schopnosti a zdokonalují se v tom, co se již naučily. Jsou celkově schopnější a ve svých projevech stále roztomilejší. (Marotz, 2005).

Dvouleté dítě při svém osobnostně - sociální vývoji umí dát najevo, že se dokáže zajímat o druhé lidi a umí se do nich vcítit. Utěší jiné dítě, které má strach anebo ho něco bolí. Svou náklonost k jiným dětem někdy projevuje až přehnaným objímáním a pusinkováním. Pokud dítě přemůže pocit bezmoci a vzteku, uchýlí se k tělesnému násilí. Agresivita se většinou snižuje s tím, jak se zlepšují verbální schopnosti dítěte. V tomto období dosahují záchvaty vzteku svého vrcholu. Během tohoto záchvatu nejde s dítětem nijak rozumně komunikovat. Dítě v tomto období velmi rádo pomáhá v domácnosti a zkouší napodobovat různé běžné činnosti, venčí plyšová zvířátka a krmí panenky. Dítě rádo sleduje hru ostatních dětí, napodobuje si samo jejich hry, ale většinou nemá zájem se k nim zapojit. Je rádo, když si hraje samo. Dítě zkouší rozkazovat rodičům, dává jim různé úkoly, příkazy a očekává, že je ihned poslechnou. Protože chce všechno, tak se jen těžko rozhoduje. Je velmi vzdorovité a ne se stává první přirozenou reakcí na cokoli. Chce, aby vše probíhalo tak, jak je zvyklé, aby vše bylo na svém místě. (Marotz, 2005).

Tříleté dítě je většinou plné energie, zvědavosti a nadšení. Už dokáže vyčkat na to, co chce a je schopno poslechnout požadavky rodičů. Touží poznávat okolní svět a nachází zalíbení samo v sobě. Rádo se zapojuje do nových věcí a je téměř neustále v pohybu. Dochází k dalšímu rozvoji jeho motorických schopností, kreativity a fantazie. Rozvíjí se intelekt a rozšiřuje se jejich slovní zásoba. Umí se lépe vyjadřovat, řešit problémy a plánovat dopředu.

Tříleté dítě při svém osobnostně – sociálním vývoji chápe, v čem spočívá střídání, ale není vždy ochotné se střídat. Rádo se přidává k jednoduchým hrám a skupinovým činnostem, i když většinou ještě velmi váhavě. Často si mluví samo pro sebe, je vstřícné, rádo se směje a má snahu se zavděčit. Při hraní využívá symboliky

předmětů. Dřevěná kostka představuje auto nebo schod, případně zvířátko. Sleduje ostatní děti při hře a někdy se k nim na chvíli připojuje. Většinou si hraje paralelně s nimi. Je schopné si bránit vlastní hračky a svůj majetek. Při tom se někdy chová násilnicky, bije druhé děti a vytrhává jim hračky. Někdy mívá problémy s nočními můrami, bojí se tmy, ohně nebo příšer. Při hrách zapojuje představivost a fantazii, například hry na tatínka a na maminku. Není důležité, jestli si hraje samo nebo s jinými dětmi. Umí dát najevo náklonost k mladším dětem a má soucit s dětmi, kterým se stalo něco nepříjemného. Je schopné vydržet sedět a naslouchat vyprávěním až deset minut. Neruší ostatní děti, pokud poslouchají daný příběh a zlobí se, pokud někdo vyruší jeho. (Marotz, 2005).

1.3 HRY A SOCIÁLNÍ AKTIVITY

Hry a sociální aktivity 0 až 1 měsíc

Dítě má rádo, když je okolo něj světlo a jas, pokud ho obrátíte zády ke světlu, tak se někdy zneklidní a začne protestovat. Pláčem dává okolí najevo svoji potřebu sociální stimulace. Přestane plakat, když si ho někdo vezme do náručí, nebo když ho přenesou do blízkosti hlasů a místa tam, kde „se něco děje“. Než ho někdo začne zvedat, je zapotřebí, aby na něj nejdříve promluvil a dotkl se ho, aby se na to dítě mohlo připravit. Dítě se rádo dotýká a chová, ale příliš mnoho kontaktů ho zneklidňuje. (Marotz, 2005).

Hry a sociální aktivity 1 až 4 měsíc

Dítě tráví dobu, kdy je vzhůru, tělesnou aktivitou, kope nohama, otáčí hlavou ze strany na stranu, spojuje si ruce a natahuje se po okolních předmětech. Začíná si „povídat“; s velkým potěšením vydává všelijaké zvuky. Je rádo, pokud na něj někdo promluví nebo mu zazpívá. Někdy se po ukončení sociální interakce rozpláče. Bývá spokojené, když je vzhůru a na kratší dobu samo. (Marotz, 2005).

Hry a sociální aktivity 4 až 8 měsíc

Rádo si poleží na zádech. Zkouší různé tělesné aktivity, prohýbá se v zádech, kope kolem sebe, natahuje nohy vzhůru, chytá se za chodidla a strká si je neustále do úst. Se zaujetím pozoruje vlastní ruce. V chování se projevují rozdíly, ožívá mezi známými osobami a nevšímá si cizích lidí, nebo se dokonce v jejich přítomnosti dostavuje stav úzkosti. Líbí se mu rytmické činnosti, jako je například poskakování a natřásání. (Marotz, 2005).

Hry a sociální aktivity 8 až 12 měsíc

Dítě se v tomto období rádo věnuje různým motorickým aktivitám, stoupá si, přesouvá se z místa na místo, má rádo delší stání a plazení. Některé děti už také začaly chodit. Hází s různými předměty na podlahu a očekává, že mu je někdo vrátí nazpět. Vkládá předměty jeden do druhého a zase je vyndává - např. menší hrnec do většího, nebo hračky do krabice. Rádo si hraje na schovávanou za židlí a očekává hru „Kdepak je to naše děťátko?“ Projevuje trvalý zájem o dveře, zásuvky a jiné kusy nábytku, které se dají otevírat a zavírat. Na požádání sice podá požadovaný předmět dospělému, ale očekává, že mu ho dospělá osoba zase rychle vrátí. Na „ne-ne“ reaguje tím, že v zakazované činnosti přestane, ale v rámci hry může naopak v činnosti pokračovat. (Marotz, 2005).

Batolata se v tomto věku chovají velmi majetnický. Často opakuje slovo „moje“ a těžko se o něco dělí. Snaží se hromadit hračky a jiné předměty. Mají v oblíbení opakování a rády si vypráví nad obrázky. Rády chodí na procházky a velmi často se zastavují nad neznámými předměty, aby je prozkoumaly. Batole si většinou si hraje samo, ale také se začíná zajímat o ostatní děti a často je sleduje.

Dvouleté děti při hrách a sociálních aktivitách napodobují domácí činnosti. Někdy si vytvoří smyšleného kamaráda, který je s ním pak neustále. Často zkoumá svoje okolí, včetně ostatních dětí, strká do nich, jako by chtělo zkusit jejich reakci.

U tříletých dětí se často setkáváme s pojmem „já taky“. Je to reakce na to, že se chce všeho zúčastnit. Začíná být společenské, ale někdy dochází ke sporům s ostatními dětmi. Dítě často používá různé převleky, při kterých se může zapojit do denních činností. Stále je pro ně obtížné se dělit, ale občas je ochotné k tomu přistoupit. (Marotz, 2005).

2 NEVERBÁLNÍ A VERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Komunikace je vlastně proces sdělování informací, výrazně se podílí na budování a udržování mezilidských vztahů a kontaktů. Komunikace se vyvíjí již od raného věku dítěte. Znakování s batolaty je jedním z prvních prostředků, které slouží ke komunikaci již od velmi rané fáze vývoje dítěte. Okolo znakování je mnoho pověstí a mýtů, které tvrdí, že dochází k přetěžování dětí a že znakování odsouvá dobu, kdy se dítě začne vyjadřovat slovně. Cílem této práce je ukázat, že pro zdravý vývoj batolete je znakování přínosem a že umožňuje komunikovat s ním dříve, než je obvyklé a že jen navazuje na přirozený vývoj a rozvoj dítěte.

2.1 VÝVOJOVÁ STÁDIA ŘEČI

Řeč je schopnost jedince využívat vzdělávacích prostředků za účelem sociální interakce. Jedná se o specifickou lidskou činnost, která je od počátku svého fylogenetického a ontogenetického vývoje společensky podmíněná, má tedy svoji společenskou determinaci a sociální dimenzi. (Bytešníková, 2007). Vývoj řeči není samostatný proces, ale je ovlivňován vývojem senzoryky, motoriky, myšlení a také socializací. (Klenková, 2006). U různých odborníků dochází k rozdílnému členění jednotlivých etap vývoji řeči. U všech zůstává základní Kussmaulovo rozdělení na období přípravné a období vývoje řeči. (Peutelschmeidová, 2005).

Předřečové, přípravné období

Přípravné období probíhá během prvního roku života. Předřečové projevy bývají chápány jako procvičování mluvních orgánů. Dítě si tím osvojuje důležité dovednosti a návyky, jako je sání a polykání. (Bytešníková, 2007).

Mezi první projevy patří křik. Křik je rozdělován mezi prvotní a emocionální. Prvotní je reflex, dítě reaguje na změny v prostředí ihned po narození. Následně, po cca 6. týdnech, se charakter křiku začíná měnit. Pak se mluví o křiku emocionálním. Dítě je schopno nejprve vyjadřovat nelibé pocity, následně je schopno vyjádřit i spokojenost, křik samotný se mění a rozvíjí se jeho škála. Křikem dochází k rozvíjení dýchání a mluvidel.

V další fázi, po přibližně 6. týdnech, se objevuje broukání. Tedy škála samohlásek, o něco později i dvojhásek. Jedná se o reflex pohybové činnosti mluvidel. Broukání dítě zcela jasně uspokojuje a také napomáhá koordinaci mluvidel a navazuje sociální kontakt. (Hradecká In: Čačka, 2000).

Současně s broukáním se začínají objevovat počátky pudového žvatlání. Toto žvatlání není vázáno ani na sluchovou, ani na zrakovou kontrolu a jedná se o hru s mluvidly dítěte. (Bytešnicková, 2007). Od 4. měsíce je dítě schopno reagovat na známé hlasy, zejména matky. Okolo 9 měsíce nastává období napodobování žvatlání. Dítě vnímá vlastní zvuk a zvuky ostatních. Napodobuje pohyby mluvidel blízkých, i když nezná jejich význam.

Přibližně okolo 1. roku života dítěte nastává období rozpoznání, rozumění řeči. Jedná se o poslední z přípravných období. Dítě již vnímá, že jisté zvuky, které slyší okolo sebe v okolí, mají svůj určitý a specifický význam a snaží se tyto zvuky pochopit. (Kábele, 1978).

Jak uvádí M. Vágnerová (2005), jazyk lze chápat jako komunikační bod, ve kterém se užívají přesně dané znaky a symboly. Řeč je považována za konkrétní jazykovou dovednost. Jazyk se děti učí, aby byly schopny vyjádřit svoje myšlenky, přání a tužby a tyto svoje postoje předali někomu dalšímu. Asi největší vliv na rozvoj jazyka a jazykových schopností má rodina a její výchova. Dospělého děti napodobují jen z jisté části, sami si upravují sdělení dospělého dle svých možností, schopností a potřeb.

Jedná se o několik variant napodobování. Rozšířená nápodoba, kdy si dítě k opakovanému sdělení přidá samo něco nového. Oddálená nápodoba, dítě po časovém odstupu opakuje něco nového a selektivní nápodoba, dítě použije sice stejnou formu pro předání sdělení, ale jeho obsah liší. (Vágnerová, 2005).

Dítě v prvním roce k sobě skládá modulované zvuky a slova tak, že to může připomínat mluvenou řeč. Nejprve využívá k vyjádření myšlenky jedno slovo, které se liší modulací. Později využije pro vyjádření myšlenky věty složené ze dvou slov. Na požádání je dítě schopno ukázat na známé osoby, předměty, hračky a jiné. Na jednoduše formulované otázky odpovídá „ano“ a „ne“. Odpověď doprovodí kývnutím, nebo zavrtěním hlavy. Je schopné aktivně užívat až 50 slov, hlavně ve vztahu k jídlu, hračkám a jiným předmětům. Až z 50% jsou to ale podstatná jména. (Dvořák, 2007). Dítě umí použít gesto, fyzického kontaktu, nebo písničky k tomu, aby upoutalo pozornost dospělého. Při poslouchání říkanek a písniček je aktivní a snaží se k nim přidat. (Marotz, 2005).

Počátek vlastního vývoje řeči

Období 0 až 1 měsíc

Z několika reflexů novorozence lze rozpoznat počátky vývoje řeči a jazyka. Jde o uvolnění skousnutí, pokud třeme dítěti dásně, o hledací reflex a sací reflex. Zatím tedy komunikuje, přímo nebo nepřímo, různými neverbálními způsoby. Základní formu komunikace během prvního měsíce života představuje pláč a křik. Na hluk zareaguje mrknutím, pohybem, ustrnutím, těkání pohledem nebo úlekem. Určitým zvukům, např. hudbě a lidskému hlasu, dává přednost a v reakci na ně se zklidní a ztiší. Obrací hlavu tam, odkud slyší lidský hlas. Čas od času vyloudí i jiný zvuk, než jen křik. (Marotz, 2005).

Období 1 až 4 měsíc

Ze začátku dítě reaguje na zvuky, jako je hlas, nebo chrastítka, případně zvonek, přestane kňourat, zarazí se. Později vyhledá zdroj zvuku, otáčí za ním hlavu a dívá se tam. V pozici tváří v tvář s rodiči nebo pečovateli se s nimi dokáže sladit a napodobit vydávání zvuků, pohledy a pohyby těla. Při této komunikaci umí jak vést, tak se řídit tím, co udělá jeho protějšek. Když na něj někdo promlouvá, nebo se na něj usmívá, brouká si a vrní. Umí vyluzovat jednotlivé samohlásky (a, e, u); napodobí zvuky, které dělají ostatní. Hlasitě se směje. (Marotz, 2005).

Období 4 až 8 měsíc

Na vlastní jméno reaguje správně a také na jednoduché pokyny, jako je „papej“ nebo „udělej pá - pá“. Neřečové zvuky, jako je kýčání a mlaskání se snaží napodobit. Umí vyslovovat všechny samohlásky a některé souhlásky: např. b, p, t. Reaguje na tón u hlasu druhých lidí, rozpoznává hněv, hravost nebo smutek. Různými zvuky dává najevo své emoce, jako je radost, spokojenost a hněv.

„Povídá si“ s hračkami a předměty. Opakuje, stále dokola, stejné slabiky: ba, ba, ba. Má různé reakce na různé zvuky, například hukot vysavače, zvonění telefonu nebo štěkot psa. Někdy se rozpláče nebo rozfňuká a potřebuje, aby ho rodiče nebo pečovatel uklidnili. (Marotz, 2005).

Období 8 až 12 měsíc

V tomto období už vrtí hlavou na znamení „ne“. Některé děti reagují přikývnutím na znamení souhlasu. Brouká si a žvatlá, aby vyvolalo sociální interakci. Někdy křičí jen proto, aby upoutalo pozornost, pak se zaposlouchá a

následně se znovu dá do křiku. Když jej někdo osloví jménem, ohlíží se po hlase. Brebentí jakoby ve větách a vydává takové zvuky a slabiky, které dohromady připomínají skutečnou řeč. Mává na rozloučenou a na požádání zatleská.

Říká „ta - ta“ a „ma - ma“. Rádo napodobuje zvuky, které jsou podobné těm, které se naučilo dříve. Napodobuje také zvuky motoru u auta, mlaskání jazykem a rty, zakašlání apod. Rádo poslouchá jednoduché rytmické písničky. Na hudbu tancuje a k tomu „zpívá“. Na požádání, které doprovází srozumitelné gesto, podá dospělému hračku nebo jiný žádaný předmět. (Marotz, 2005).

Vlastní počátek vývoje řeči dítěte se datuje přibližně okolo 1. roku věku dítěte. Dítě již vyjadřuje svoje přání, pocity a svoje prosby. Neznamená to ale zánik žvatlání, nebo konec dorozumívání před verbálně – neverbálně. V tomto čase dochází ke směsi, kde dítě využívá všech známých možností pro komunikaci s okolím. Učí se používat svoje první verbální projevy, které jsou jednoslovnými větami a tyto projevy jsou spojeny s konkrétními osobami a věcmi. Toto období bývá označováno jako egocentrické. (Klenková, 2006).

Okolo 2. roku dítěte se objevuje další fáze vývoje, asociačně reprodukční. Slovo dostává funkci pojmenovavací. Dítě rychle zjistí, že za pomoci řeči může dosáhnout svých cílů, nebo ovlivnit osoby ve svém okolí. Také se stále častěji snaží o komunikaci s dospělými osobami. (Sovák, In: Klenková, 2006).

Dochází k velkému vývoji slovní zásoby, používá již 50 až 300 slov a je schopné skládat věty o 3 až 4 slovech. Sebe sama většinou označuje jako „já“, svoje jméno používá jen velmi zřídka. A také dochází k častému používání otázky „co je to“. (Marotz, 2005).

Okolo 3. roku dítěte se objevuje stádium logických pojmů, kdy dochází k přechodu z prvosignální na druhsignální úroveň. V tomto období se označení spojená s konkrétním jevem stávají výrazem s určitým obsahem a to za pomoci abstrakce. Dítě je již plně schopno odpovídat na jednoduché otázky a současně jich klade stále více. Používá většího množství slovních spojení a obrátů. Dokáže pojmenovat události a děj okolo sebe. Začne používat jednotné a množné číslo, mluví srozumitelně, dokáže říci básničku. Používá 1 000 slov a mluví v první osobě. (Kuric, 2000).

Rodiče musí začít přizpůsobovat svůj mluvený projev malému dítěti. Proto se používají známá slova, krátké věty, které se opakují a které vyžadují reakci dítěte. (Vágnerová, 2005).

Rozvoj řeči úzce souvisí s rozvojem poznávacích procesů. Dítě musí zvládnout sémantiku, učí se rozlišovat význam slov a jejich obsah. Na počátku vývoje řeči děti nemluví správně, užívají nesprávné výrazy pro označení známé skutečnosti. Někdy znají dané slovo, ale neznají jeho význam. Důležitým faktorem pro rozvoj řeči jsou dospělí, jejich řečové vzory a jejich citový vztah k dítěti. (Kuric, 2000).

Děti se s významem slov seznamují během každodenních činností, hraní, odpočinku, nebo při komunikaci s dospělými. Pro pochopení významu slova je nejlepší pojmenování a ukázání určitého předmětu. Proto se nejprve začínají používat podstatná jména. Tam, kde si dítě umí představit význam slova, dojde k nejrychlejšímu osvojení těchto slov. (Marotz, 2005).

Děti v batolecím věku již chápou a znají některé slova. Postupně, s rostoucím věkem dítěte, mezi 2. a 3. rokem věku, dochází k využívání citoslovců, přídavných jmen, zájmen a také začínají skloňovat. Děti mají tendenci zkracovat slova, vynechává, nebo zaměňuje souhlásky. Neumí ještě přesně používat rytmus slov a fluenci. Hlas a výška hlasu nejsou plně pod kontrolou. (Dvořák, 2007).

Nejintenzivnější rozvoj sémantické složky je v období mezi 18. až 24. měsícem, kdy dětský slovník obsahuje cca 70 – 300 slov. Tento slovník má dvě složky, pasivní a aktivní. Pasivní jsou slova, kterým dítě rozumí a které chápe. Aktivní obsahuje slova, která dítě aktivně používá ve vlastní komunikaci, sdělení.

Po 3. roce věku dítěte se již objevuje snaha o komunikaci a navázání krátkého rozhovoru s dospělými ve svém okolí. Dítě si nejdříve osvojí hlásky, které jsou pro něj nejméně namáhavé. Teprve pak se snaží o fyziologicky náročnější hlásky. Dítě nejprve vytváří samohlásky, pak retné souhlásky a teprve nakonec hrdelní hlásky. (Klenková, 2000). Dítě pozná, že slovo řeklo nesprávně a pak raději zvolí slova, která se mu vyslovují snadněji a které už zná a umí. (Vágnerová, 2005).

2.2 VÝVOJ KOMUNIKAČNÍCH SCHOPNOSTÍ DÍTĚTE

Výzkumy dokazují, že lidský plod zachytí zvuky již od 16. týdne a že umí poznat zvuky řeči, kterou slyšely v děloze. A že jsou schopné ji odlišit od jiných, cizích mluvených jazyků. Po narození projde každé miminko před řečovým vývojem řeči. Na to navazuje vlastní vývoj řeči, zpravidla okolo 1. roku věku dítěte.

Člověk se rodí se schopností naučit se mluvit, ale tato schopnost musí být včas aktivována v období mezi 2. rokem věku a pubertou. Pokud dojde ke zpoždění nástupu této schopnosti, je možné ji pod odborným dohledem rozvinout, ale již nikdy se

nedostane do normálního stavu. To je případ takzvaných vlčích dětí, kdy je jejich schopnost interakce a komunikace s okolím výrazně omezena.

Existuje velké množství rozdělení komunikace, často dle autorů a různých kritérií. Pro nás je však důležité rozdělení na komunikaci verbální a neverbální.

Verbální komunikace je vyjadřování pomocí slov a to jak v psané, tak mluvené formě. Význam verbální komunikace je nepopíratelný, je nutnou součástí společenského života a nezbytnou podmínkou myšlení. (Mikulaščík, 2003).

Neverbální komunikace umožňuje, beze slov, nebo i s nimi, doprovázet slovní komunikaci. Neverbální komunikace jsou gesta, pohyby hlavy a jiných částí těla. Každý, i sebenepatrnější neverbální signál má svoji váhu a význam. Jsme schopní, pokud to vyžaduje situace, neverbálně sdělit to co potřebujeme a náš protějšek je schopný tomu porozumět.

Kolem 1. roku dítěte dochází ke změnám v chování. Používá gesta, tleská, mává, otevírá a zavírá pusku, pokud má hlad. Nesouhlas dává najevo otáčením hlavy. Ještě je většinou doprovází křik, nebo jiné zvuky. Dítě se přitom snaží dívat na svého komunikačního partnera. Toto stádium se označuje jako záměrná komunikace. Dítě dokáže v tomto období upoutat pozornost svého okolí, zvláště matky, za pomoci různých předmětů. (Horňáková, Kapalková, Mikulajová, 2009).

Děti, které mluví česky, jsou schopny v 1. roce používat 12 různých typů gest. S dalším rozvojem motoriky a myšlení se vyvíjí i schopnost porozumění řeči. Na konci 1. roku by dítě mělo umět reagovat na slovo „ne“. Dítě to v jeho činnosti zastaví, ale následně k ní pak rádo vrací. Děti vnímají velmi citlivě projevy svých rodičů, ale vnímají je komplexně. Pozorují pohyby rodičů, zaznamenávají úsměv, nebo zamračenou tvář a zajímá je melodie a výška hlasu.

Pro porozumění prvním slovům je nezbytné, aby dítě děj, nebo daný předmět, zaujal. V prvním roce dítě rozeznává 10-20 slov. Slova označující aktivitu dítěte pochyť z běžných situací a činností, jako je vycházka, koupání a jiné. Porozumění slovům nastupuje o 2 až 3 měsíce dříve, než mluvená řeč. Pokud dítě reaguje na frázi typu „to nesmíš“, velmi brzy začne používat první slovo. První slova se většinou podobají zvukům, které dítě vnímá kolem sebe. Jsou to ty slova, které něco označí, oznámí nebo příkázou. (Horňáková, Kapalková, Mikulajevová, 2009).

Dítě potřebuje, aby vidělo tvář a mimiku osoby, se kterou chce komunikovat. Dítěti tvář umožní porozumět řeči a pochyť význam podle reakce osoby. Pro dítě je to trénink a později začne využívat těchto zkušeností při vzájemné komunikaci. Pro první osvojení slov a zvuků dítěti pomůžeme tím, že bude moci sledovat ústa. Období

záměrné komunikace je typické pro rozvoj komunikace pomocí gest. Je tedy velmi důležité rozvoj gest podporovat. (Horňáková, Kapalková, Mikulajevová, 2009).

Fylogeneze a ontogeneze lidské řeči

Člověk začal být skutečně člověkem až tehdy, když se od ostatních tvorů odlišil vzpřímenou chůzí, schopností práce a řeči a také obratností rukou. Lidská řeč vznikla z potřeby, nutnosti, se dorozumět ve skupině, společnosti. Za hlavní činitel vzniku a zdokonalení řeči se považuje společná práce. (Vyštejn, 1995).

Fylogenetický vývoj lidské řeči

Nevíme dosud přesně, jak vývoj dorozumívání lidstva probíhal, ale zdá se jasné, že měl několik fází. Jako první se zřejmě objevili zvuky, kterými se vyjadřují pocity, například hlad, bolest a strach. Tyto zvuky nejsou nikomu určeny a nemají signalizační význam. Druhou etapou byly zvuky, které se vytvářely s důrazem na působení na druhé. Jde o výstrahu, volání o pomoc. Obě tyto etapy nejsou jen doménou člověka a je možné je najít i u jiných živočichů. Specificky lidská etapa je vytváření zvuků za účelem sdělení myšlenky a také schopnost pochopit, co nám sdělují ti druzí. Tato etapa vývoje jediná odpovídá druhé signální soustavě a je podmíněna rozvojem abstraktního myšlení.

Ontogenetický vývoj lidské řeči

Vývoj řeči u dítěte začíná již v prenatálním období a je výrazně ovlivňován fyziologickými a psychickými faktory stejně jako prostředím, kde dítě vyrůstá. Každé dítě má svoje tempo učení se, střídají se u něho období zájmu a nezájmu. Toto není na škodu, ale žádné období vývoje se nesmí vynechat.

2.3 VLV PROSTŘEDÍ NA ROZVOJ ŘEČI

Ke komunikaci dochází již v prenatálním stavu, matka si s dítětem sama často povídá a hladí si břicho. Emocionálně reaguje na pohyby plodu a to je zase zpětně ovlivňováno emocemi matky. Komunikace pokračuje i po narození dítěte. Je jasné, že malé děti a jejich rodiče jsou navzájem nastavení na vzájemnou komunikaci. Nejranější komunikace je pomocí doteků a ve formě změny polohy. Velký význam má i kojení, bývá nazýváno komunikačním obřadem, protože si při něm dítě hromadí příjemné zážitky. (Damborská, In: Lechta, 2002)

Dítě je již 3 hodiny po narození schopno pomocí příklonu navazovat zrakový kontakt a stáčet hlavu směrem na příjemné zvuky. Ve třetím týdnu již dítě odpovídá na hlas matky sacím pohybem (Damborská, In: Lechta, 2002) a v jednom měsíci rozpoznává lidské hlasy a brzy rozezná hlas matky. Pláč je další forma komunikace, dítě dává najevo svoje potřeby a matka je velmi rychle schopna jednotlivé typy pláče rozeznat.

Už od narození je dítě aktivním partnerem pro komunikaci a interakci, chce a zasahuje do komunikace a chvílemi je schopné určovat směr a rychlost jednání. Úkolem toho, kdo se o dítě stará je to, aby synchronizoval své chování s dítětem a využíval fázi příklonu ke stimulaci dítěte až do doby, než se dítě odvrátí. Komunikace je pokaždé o dvou lidech a bez zpětné vazby není vazba. Je to přirozeně rodič, kdo chování dítěte dává komunikační význam a učí tak dítě poznat význam samotné komunikace. Když dítě nemůže pomocí komunikace dosáhnout toho, co chce, řeč pro něj ztrácí svůj význam. Když nedostane jednoznačně odpověď na vyslané signály, tak tyto signály zintenzivní. Toto rodiče často mylně interpretují jako zlobení. Pokud ani pak dítě nedostane požadovanou informaci, začne být apatické a o komunikaci ztrácí zájem.

2.4 KOMUNIKACE A JEJÍ ROZVOJ A MOTIVACE

Každá komunikace je nějak motivována. Komunikování má 4 hlavní úkoly. První je informovat. Jde o oznámení události, předání zprávy, doplnění jiných informací atd. Druhý je instrukce. Znamená to navést, něco naučit, dát radu. Třetí je přesvědčit, aby dotyčný změnil názor, jde o ovlivnění a získání si někoho na svoji stranu. Poslední úkol je pobavení. Tedy pobavit sebe, svoje okolí a rozptýlit se. Motivaci ke komunikaci ovlivňují různé okolnosti. Důležitý faktor je, jestli je Vám ona osoba sympatická, jak moc jste unavení, v jaké jste kondici fyzické i psychické. Svoji roli tady má i to, zda známe komunikační jazyk partnera.

Je několik typů motivací. Za motivaci kognitivní je označována ta, která se snaží o naladění partnera na stejnou komunikační vlnu a o předání svých myšlenek a informací o sobě a světě. Motivace sdružovací je určena pro navázání vztahu. Je to potřeba kontaktu, umožňuje nám jej navázat, rozvinout a udržovat. Komunikujeme spolu, abychom se mohli přátelit. (Janoušek, 2007).

Motivace sebe potvrzovací nás vede k tomu, že si v různých sporech stojíme za svým a tím si posilujeme svoje mínění o sobě. Motivace adaptační nás zařazuje do okolí, do společenského řádu. Jsme vedeni k tomu, abychom nebyli druhými odmítáni.

Motivace přesilová je potřeba na sebe poutat pozornost, vyniknout nad svým okolím. Existencionální motivace zhodnocuje náš dosavadní život, jeho průběh a dosažené výsledky. Toto je důležité pro udržení psychické pohody. Poslední motivací je požitkářství. Jedná se rozptýlení a o potřebu se bavit. (Vybíral, 2007).

Uvedené typy motivací mají globální charakter. Liší se od sebe hlavně tím, kde je střed té které motivace, zda je v potřebě u daného jedince, v potřebě jiného jedince, skupiny, nebo celé společnosti. (Janoušek, 2007)

2.5 ROZVOJ ŘEČI

Řeč je schopnost, kterou má pouze člověk. Může za pomoci řeči sdělovat svoje postoje a nálady, myšlenky a pocity. Pro správný rozvoj řeči je nutné podnětné prostředí, nenarušený centrální systém a sluch, dostatečný intelekt a genetické dispozice pro jazyk. Velkou a důležitou roli hraje osobnost dítěte a zkušenosti, které jej během života ovlivní. (Bezděková, 2008).

Zda se bude řeč rozvíjet dobře a správně záleží na výchovném prostředí a dostatku kvalitních podnětů. Kvalitní podnět ale neznamená moderní a drahou hračku. Spíše naopak. Pokud dítěti neukážete, co které hračky dělají a jak si s nimi hrát, samo na to nepřijde a nepochopené hračky se mohou stát výrazným katalyzátorem pro frustraci dítěte i rodičů. Nemůžete před dítě postavit třeba auto a čekat, že ihned pochopí, jak si s ním hrát. Je nutné a potřebné dítě povzbudit k činnosti a hru samotnou doprovázet komentářem. Musíte si s ním společně hrát, povídat si o hračce, jakou má barvu, jaké dělá zvuky a co vlastně dělá a umí. (Bezděková, 2008).

Dítě se učí řeč na základě okolních podnětů a podmínek, ve kterých vyrůstá. Je to první krok k rozvoji řeči. Dítě samotné si informace zpracuje a je jen na něm, co si z těchto informací uloží do paměti a kolik toho využije. O něco později dítě začne používat řeč jako prostředek ke komunikaci, jako nástroj pro dorozumění. Zda bude dítě aktivní, nebo pasivní, jestli a jak bude komunikovat s okolím je zcela individuální. Vývoj dítěte ovlivní nejen pozitivní, ale také negativní zkušenosti. (Bezděková, 2008).

Dnešní doba přeje různým formám elektronické zábavy a bohužel, dnešní děti jsou touto formou zábavy a komunikace velmi silně zasaženi. Televize a PC mají velký vliv na vnímání dítěte a posuzování jeho okolí. Často přerušovaný světelný tok dráždí oči i mozek a navozuje stav zvaný fascinace. Dětský mozek v reakci na ohromné množství podnětů, které neumí zpracovat, reaguje tak, že dochází ke zhoršování pozornosti a snížení kapacity paměti. Dochází také ke zhoršení schopnosti odlišit realitu od fikce. Dochází také ke zhoršení fantazie a představivosti. Tomu se lze bránit

čtením a vyprávěním příběhů, které si dítě je schopno samo interpretovat a na základě svých zkušeností i domýšlet. Dětská hra je velmi důležitým vodítkem, je to činnost, která podmiňuje poznávání světa a je přípravou pro budoucí život. (Kuric, 2000).

Schopnost intuitivního rodičovství a péče o dítě

Aby dítě mohlo snadněji vnímat a lépe rozumělo přijímaným signálům, tak rodič změní svoje chování. Dochází k přehánění jak v čase, tak v prostoru. Pokud začnete mluvit na malé dítě, řeč začne vykazovat jisté charakteristiky, otevřete oči dokořán, hlásky i slova se vyslovují dlouze, mluvíme zvýšeným hlasem apod. (Boudzio, 1996). Pro získání pozornosti dítěte použijete vyšší hlas, pro uklidnění zase hlubší a temný.

Jak se prokázalo (Dittrichová, Papoušek, Paul a kol. 2004), rodiče a vychovatelé intuitivně vědí, jak dítě stimulovat, jak přilákat jeho pozornost, jak si ji udržet a jak měnit intenzitu stimulací dítěte. Rodiče mají tendenci napodobovat hlasové a mimické projevy dítěte, tím mu nastavují takzvané biologické zrcadlo, nebo také biologickou ozvěnu. Díky tomu mohou s dětmi hrát různé interaktivní hry, při kterých se dítě učí o souvislostech mezi svým chováním a chování rodičů. Uvědomují si sami sebe a vytváří si tak i vzájemné emoční vazby. Tento způsob rodičovství ale oslabuje například nedostatek spánku, snaha být perfektní rodič, dlouhé oddělení dětí od rodičů, třeba v důsledku nutnosti umístění dítěte do inkubátoru.

Zásady komunikace dětí a rodičů

Je popsáno 7. zásad úspěšné komunikace s dětmi. (Doherty-Sneddon, 2005).

- První je zásada záměrnosti. Vždy se musíme zamyslet nad tím, jestli nám naše dítě svým postojem nechce něco říci, sdělit. Komunikace je úmyslnou činností. Děti se učí, jak používat své chování tak, aby ovlivnili svoje okolí a přiměli ho k činnosti. Nejlepší ukázkou je pláč, kterým k sobě dítě přivolává pozornost okolí.
- Druhá zásada je zásada vizuálních signálů. Děti se spoléhají, velmi často, na gesta, mimiku, či pohledy a my z nich můžeme získat velké množství informací o emocích a pocitech dítěte.
- Třetí zásada je to, že komunikace je vrozená a dítě se již rodí se značnou genetickou výbavou, která se může rozvinout a tím dá vzniknout dobrému komunikátorovi. (Doherty-Sneddon, 2005).
- Čtvrtá zásada je komunikace naučená, jde tedy o rozvinutí genetické dispozice a její ovlivnění zkušenostmi, které dítě získá v mezilidské interakci.

- Pátá zásada praví, že dospělí mají být pozorní ke komunikačním signálům od dítěte, aby z nich dokázali získat maximum informací.
- Šestou zásadou je schopnost reakce, jde o nezbytný doplněk vnímavosti. Jen pokud budeme reagovat na pokusy dítěte o komunikaci, tak můžeme rozvíjet jeho chápání významu komunikace.
- Sedmá zásada je opora, nebo jinak řečeno pomoc dítěti. Dospělý musí umět zvládnout posoudit schopnosti dítěte a v případě potřeby mu dodat nové informace a to v pravou chvíli.

2.6 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Pro člověka, dítě, je nesmírně důležité se naučit vysílat neverbální komunikaci a rozumět jí. Rodiče si většinou dobře pamatují na první slovo, ale na první projev neverbální komunikace si nikdo nevzpomíná, protože tomuto nikdo nevěnuje pozornost. Přitom tyto signály přinášejí velmi mnoho informací a jsou nedílnou součástí komunikace dítěte.

- Gesta rukou se vnímají jen zběžně a povrchně, ale přesto hrají zásadní a důležitou roli v nejen dětské komunikaci. Gesta tím, že podporují všeobecnou schopnost napodobování, připravují půdu pro používání slov. Malé děti hodně používají gesta a gestikulaci a proto, pokud nevidí na osobu, se kterou chtějí komunikovat, nemohou s ní úspěšně navázat kontakt.
- Symbolická gesta mají zcela jednoznačný význam. Ten jde pochopit i beze slov. Gesto pro OK, tedy zdvižený palec atd. Tyto gesta se liší podle kultur. Děti začínají tyto gesta chápat okolo 9. měsíce života, kdy jsou schopny si již představit danou věc a chtějí ji vyjádřit.
- Ilustrační gesta jsou pohybu rukou, které doprovází řeč. Tato gesta ale používají i děti, které ještě nemluví, ale doprovázejí jimi například žvatlání. Děti tato gesta používají velmi ráda a to hlavně proto, že si danou informaci uloží jako vizuální.
- Emoční gesta vyjadřují citové rozpoložení. Určitá gesta patří k určitým pocitům. Pokud se snažíme zmírnit napětí, tak se ošíváme, drbeme, upravujeme vlasy. Děti si často žužlají palec.
- Gesta a řeč se rozvíjejí současně. Raná gesta se označují jako performativní, tedy výkonná. Děti je používají okolo 10. měsíce života. Tato gesta jsou cílená, konkrétní a dítě jimi umí vyjádřit své myšlenky a přání.

Rozvoj řeči gesta jen kultivuje, nedochází k vytěšňování. S věkem se také mění význam gest. Například ukazování, dítě si ukáže na předměty, protože je chce. O něco později, kolem 18. měsíce věku, začne dítě používat ukazování jako svůj komentář. Dítě například ukazuje na vodu ne proto, že ji chce, ale proto, abychom viděli, že o ní ví. (Doherty-Sneddon, 2005).

Pohled a oční kontakt

Vzájemný oční kontakt je důležitý prostředek pro sociální komunikaci. Děti jsou od mala fascinovány očima, až do věku 5-6 let nechápou plně význam pohledů a jejich možných významů. Děti navazují oční kontakt již ve věku 2-3 týdnů. Vzájemný kontakt očí má výrazný vliv na fyziologii, dochází ke zvýšení tepu a pocení se. Pohled je stejně jako gesto ukazatelem dětského chování. Pohled dává najevo, že se cosi důležité chystá. Pohled je důležitý faktor, který ale mívá i opačné účinky, jako je zavírání očí, nebo jejich přivření a pohledy mimo. (Doherty-Sneddon, 2005).

Výraz obličeje

Novorozenci ovládají škálu reflexních výrazů již od narození. Jde o nesociální úsměv, tedy neadresný úsměv, který ale pomáhá při budování sociálních vazeb s rodiči. Teprve od 6 týdne začne dítě reagovat na tvář a usmívat se na ni. Existuje 6 základních výrazů, štěstí, smutek, překvapení, strach, hněv a odpor. Tyto se objevují do šesti měsíců od narození. Okolo 10. měsíce děti používají výraz tváře jako zdroj informací. Teprve později se dítě naučí ovládat mimiku tak, aby dokázalo skrýt svoje skutečné pocity. Vytváření výrazu a porozumění jim je velmi důležité, protože určuje i sociální vztahy dětí. Ty děti, které se neumí ovládnout a nejsou schopné nasadit očekávaný výraz, jsou svými vrstevníky odmítány. (Doherty-Sneddon, 2005).

Dotyky

Dotyky jsou asi nejstarším komunikačním kanálem neverbální komunikace a jsou první formou poznávání světa a sama sebe. Dotyky navozují pocit bezpečí, který je základem pro navázání kontaktu a komunikace. Jsou přínosné v sociálním, emočním, psychickém i fyzickém rozvoji. V rámci jednotlivých kultur jsou dotyky vnímány rozdílně, dle věku a pohlaví dítěte. Dotek je základ pro každodenní péči o dítě a hraní s ním. Již je běžné, že ihned po narození se navazuje kontakt mezi matkou a dítětem. Dotyková terapie je používána i u předčasně narozených dětí. Dotyky mají také významný dopad na chování dítěte. Děti, kterým se říká problémové, jsou častěji

konfrontovány s negativními dotyky. S tím souvisí i tělesné tresty. Tím, že dostane tělesný trest je dítěti dáována matoucí informace. Já dostanu, když něco provedu, ale já na nikoho nemohu, i když mi ublíží. Význam doteku závisí na mnoha ohledech, jestli je to náhodný, nebo záměrný dotyk, kam je vedený, v jaké situaci to nastalo. Dítě si pravidla pro používání doteků osvojuje spolu s dalšími pravidly fungování společnosti. Pro doteky malých dětí jsou jiné společenské normy, než pro dospělé a starší děti. (Doherty-Sneddon, 2005).

Osobní vzdálenost

Chápání dětské osobní vzdálenosti není ještě příliš vnímáno. Lidé často a opakovaně porušují osobní prostor dětí a neaplikují na něj stejná pravidla, jako u dospělých. Není neobvyklé, že dospělý vezme cizí dítě do náruče a začne ho objímat a líbat, i přesto, že dítě dobře nezná. Tím však dáváme najevo svoji převahu a nadřazenost. Interakce s dítětem je komplikovaná již kvůli rozdílu výšky a podobné chování jen prohlubuje nelibé pocity dítěte. Pokud se tomuto chceme vyhnout, je nutné použít neverbální signály. Například tím, že si k dítěti dřepnete a navážete oční kontakt. Již 3. leté děti jsou citlivé na osobní vzdálenost a přílišné přiblížení může být značně stresující. Nemusíme se vyhýbat kontaktu s dítětem, ale je nutné respektovat jeho osobní prostor a nechat na něm, aby si samo zvolilo pro něj únosnou vzdálenost pro komunikaci. (Doherty-Sneddon, 2005).

3 PROGRAM BABY SIGNS

Baby Signs je program znakové řeči pro slyšící batolata a miminka. Dodnes zůstává z celosvětového hlediska nejrozšířenějším. Poprvé program byl popsán v 80. letech 20. století, autorkami byly profesorky vývojové psychologie Linda Acredolo Ph.D. a Susan Goodwyn Ph.D. Od roku 2008 je používán v České republice. Znakování, které se v odborné literatuře označuje jako používání symbolických gest, bylo v minulosti podrobováno dlouholetým výzkumům. Tento výzkum prokázal široké spektrum přínosů znakování z oblasti kognitivního a emočního pro rozvoj dětí.

Autorka, L. Acredolo (2007) uvedla 4 zásadní důvody, proč používat symbolická gesta a proč je tolik prospěšné ve snaze se naučit mluvit:

Při znakování jsou rodiče nuceny s dětmi více a častěji mluvit. I když spolu ještě nedovedou verbálně komunikovat, tak tato komunikace pomáhá dětem naučit se mluvit. Při použití příslušného znaku tak jasně dávají najevo svůj zájem o předměty, nebo jasně dané jevy ve svém okolí.

Znakování zesiluje zájem dětí o mluvení. Batolata zažívají v průběhu komunikace symbolickými gesty se svými rodiči velké úspěchy. Ty je pak namotivují do dalšího, už ale mnohem efektivnějšího dorozumívání s okolím, zvyšuje se tedy jejich zájem o mluvení.

Zvyšuje se i zájem o knihy. Dítě při prohlížení obrázkových knih zaujímá aktivní roli, není tedy jen pasivní posluchač.

Podporuje neurologická spojení a dochází k jejich rozvoji.

3.1 HISTORIE PROGRAMU BABY SIGNS

Program vznikl v roce 1982. Dr. Linda Acredolo zjistila, že si její, tehdy dvanáctiměsíční dcera Kate, vymyslela jednoduché znaky pro určité věci. Šlo o věci, o kterých chtěla mluvit a dát najevo, co chce a co si myslí. S kolegyní Susan Goodwyn ji začali sledovat a zapisovat si znaky, které si její dcera vytvořila. První publikace o jejich pozorování publikovali v roce 1985. Šlo o kazuistiku dítěte, které používalo, ve svých 17 měsících, okolo 30 znaků. Dokumentovali tvořivost dítěte, ale také to, že jazykové a mluvní dovednosti tohoto dítěte se vymykali běžnému průměru (Acredolo, L. 2007).

V této souvislosti začaly oslovovat rodiče, aby u nich zjistili, jestli jejich děti používají znaky a jestli si je spontánně vytváří. Bylo zjištěno, že významné procento dětí při komunikaci s rodiči využívá vlastní znaky. Většinou se jednalo o znaky „ano“ a „ne“, nebo universální „pá pá“. Některé z dětí ale znaky používali pro označení důležité

potřeby, nebo jejich oblíbené předměty. L.Acredolo a S. Goodwyn také zaznamenali, že děti mají z komunikace s rodiči opravdu radost a jsou nadšené. (Acredolo, 2009). Stejně poznatky uvádí i P. Holinger (2005). Ten uvádí, že děti jsou již od raného věku velmi společenské, vyhledávají interakci s okolím a radují se z ní.

Jejich další výzkumy dokázali, že děti, které jejich rodiče ve znakování podporovali, se naučí mluvit dříve, než ty děti, které se znakováním nezačali. V knize "Baby signs: how to talk with your baby before your baby can talk" je uváděno, že znalost více znaků znamená dřívější nástup mluveného projevu. Tyto výsledky znamenali průlom v oblasti komunikace mezi rodiči a dětmi. Dítě totiž dokáže sdělovat svoje pocity a potřeby často o rok dříve, než se jeho řečové schopnosti dostanou na potřebnou úroveň pro jejich sdělení. (Acredolo, 2009).

Na Kalifornské univerzitě v Davisu proběhla v roce 1989 studie, která byla zaštitěna americkým Národním institutem zdraví. Do tohoto výzkumu se postupně zapojilo více než 140 rodin, které měli dítě ve věku 11. měsíců. Došlo k náhodnému rozdělení těchto rodin na dvě skupiny. V jedné se znaková řeč používala, ve druhé nikoliv. Obě skupiny měla totožná kritéria: posuzovalo se pohlaví dítěte, kolikáté bylo dítě v rodině, snahu o vyjadřování slov, u rodičů to bylo dosažené vzdělání a také příjmy rodičů. Děti byly následně otestovány a to ve věku 11, 15, 19, 24, 30 a 36 měsíců, podle standardních měřítek pro posouzení jazykových schopností a dovedností. Ve věku 8 let byly děti znovu vyšetřeny, tedy jejich většina, Wechslerovou inteligenční škálou pro děti (WISC-111), nepoužívanějším testem inteligence dětí. Výsledky prokázali, že děti ze skupiny používající znakovou řeč ve 24 měsíci svého věku hovořili jako děti staré cca 27 – 28 měsíců. To tedy znamená, že měli 3 měsíční náskok před dětmi, které neznakovali. Tyto děti byly schopny sestavit mnohem delší věty, než ty děti, které neznakovali.

V osmi letech měli ty děti, které znakovali, o 12 bodů vyšší IQ (průměr skupiny byl 114 bodů) než jejich neznakující vrstevníci (jejich IQ bylo 102, tedy mají o 2 body vyšší skóre, než je běžný národní průměr, dosahovaný v tomto testu). Výzkum jasně prokázal, že znakování velmi pozitivně ovlivní jazykový, stejně jako kognitivní vývoj dítěte. Na Kalifornské univerzitě po roce 1990 proběhla řada dalších výzkumů a testů zaměřených na použití znakové řeči u dětí raného věku a na vliv znakování na chování a rozvoj dětí a také na utváření vztahu děti – rodiče. Také proběhla studie Dr. Claire Vallotton z Harvardské univerzity. Ta se zaměřila na použití gest v kolektivních zařízeních pro kojence a batolata. Studie Dr. Chamarrita Farkas na universitě v Chile

byla zaměřená na používání znakování u dětí rodin, které byly vážně ohroženy chudobou.

Přibližně v době, kdy publikovali svého pozorování Dr. Acredolová a Dr. Goodwynová, popsal výhody použití znakování u zdravých, slyšících dětí Joseph Garcia. Garcia byl studentem Aljašské univerzity v USA a jako tlumočnick ve znakové řeči postupně zjistil, že slyšící děti z neslyšících rodin začali komunikovat znakováním dříve, než děti, které se do styku znakovým jazykem vůbec nedostali. Toto téma si proto vybral v roce 1986 pro svoji absolventskou práci a následně se přes dvacet let účastnil vědeckých bádání zaměřených na použití amerického znakového jazyka (ASL) u slyšících dětí ze slyšících i neslyšících rodin a u dětí, které mají speciální vzdělávací potřeby (autismus, Downův syndrom, řečová apraxie, dyslexie a u dětí v nemocničních zařízeních). Také se podílel na studii Dr. Kimberlee Whaley o používání amerického znakového jazyka v kolektivních zařízeních pro kojence a batolata a také na studii Dr. Marilyn Daniels, která se zaměřila na použití vizuálních pohybových prvků při zbudování jazykových schopností u dětí předškolního věku.

Dalším výzkumem používání symbolických gest, publikovaný v roce 2008 v americkém odborném periodiku, je studie C. D. Vallottona. Zaměřila se na otázku, které kategorie gest jsou dětmi nejvíce používány. Zabývala se také tím, jak moc jsou kojenci a batolata schopna vyjadřovat svoje pocity a emoce. Ve vzorku bylo 22 dětí, 10 kojenců a 12 batolat. Předem vyškolení pečovatelé při každodenních spontánních aktivitách s dětmi použili zvláště vytvořená gesta, šlo celkem o 71 znaků. Některé děti si, bez ohledu na předem připravená gesta vytvořili svoje vlastní znaky. Vyhodnocení výzkumu se provádělo pomocí pozorování a videozáznamu. Výsledek byl, mimo jiné, že z 22 dětí si 20 osvojilo 51 různorodých gest. První gesto se objevovalo přibližně okolo 11 měsíce věku dítěte. Výzkum tedy jasně potvrdil dříve uveřejněný odborný článek obou autorek programu Baby Signs L. Acredolo a S. Goodwyn. Ten vyšel v roce 1988, o vlivu a vývoji přirozeného využívání symbolických gest. Dále výzkum prokázal, že u dětí nešlo o snahu napodobovat dospělé, ale o to, že děti se za pomoci znakování skutečně snažili o dorozumění s okolím. Jak vyplývá z tohoto výzkumu, použití symbolických gest může být velmi přínosnou metodologií pro prozkoumávání včasných explicitních projevů. Mohou dětem pomáhat vyjádřit jejich emoce a účastnit se komunikace.

3.2 METODIKA BABY SINGS A JEJÍ VYUŽITÍ

Během vývoje a zkoumání programu Baby Signs vznikla Baby Signs Instituce. Tento institut vyvíjí, testuje a garantuje správnou metodiku programu. Cílem je vytvoření a poskytování vzdělávacích programů, předávání informací laické i odborné veřejnosti a dále rozvíjí metodiku programu Baby Signs. Také připravuje jednotlivé výukové materiály.

Důležitá otázka je, kdy zahájit znakování s dětmi, ve kterém období s ním začít. Autorky, S. Goodwyn a L. Acredolo (2007), uvádějí tři různá období. Každé období má svoje výhody, je tedy jen na rodiči, kterou dobu si vybere. Autorky ale zdůrazňují, že používání symbolických gest je určeno pro ty batolata, které jsou již připraveny na komunikaci, ale které ještě nejsou schopny komunikovat slovně.

Období od narození do osmi měsíců má tu výhodu, že rodiče mají dostatek času si zvyknout na používání symbolických gest. Nevýhodou ale může být, že děti, ve většině případů, nejsou schopny znaky používat, nejedná se tedy o komunikaci v pravém smyslu tohoto slova.

V dalším období, od 8 do 12 měsíců, je dítě již blíže věku, kdy je samo schopno znaky opakovat, výsledky vidí rodiče reálně o něco dříve a jsou tak pro používání znaků lépe motivováni.

Po prvním roce věku dítěte dojde k velmi rychlému osvojení znaků, velmi často během několika málo dnů. Nevýhodou tohoto období je to, že se, s ohledem na pozdní začátek znakování, může vytrácet část přínosu znakování pro vývoj dítěte.

Velký důraz při výuce znaků je kladený na důslednost. Je ale důležité upozornit na to, že hodně záleží na vývojové připravenosti dítěte a také na tom, jak velký zájem o komunikaci dítě projevuje. Období, kdy děti začínají používat znaky je silně individuální, a pohybuje se v rozmezí od 8 do 15 měsíců věku dítěte. Když se dítě učí nový znak, je nezbytné, aby se při vyslovování slova znaku znak také ukázal. Co je však stejně důležité je to, abychom byli schopni udržet pozornost dítěte, znaky se tedy vybírají na základě toho, co si dítě právě oblíbilo.

Je důležité dodržovat tyto následující zásady:

Začínajte se dvěma nebo třemi znaky. Je to hlavně proto, aby si rodič zvykl je používat.

Používejte znaky a slova současně. Znak je pouze náhražkou slova a hlavním cílem je, aby se dítě naučilo komunikovat verbálně.

Opakujte slovo i znak. Opakujte, čím víc dítě bude vidět znak, tím dříve pochopí význam tohoto znaku a naučí se jej napodobovat.

Pomáhejte dítěti znak vytvořit. Používejte znaky při každodenních aktivitách, batolata mají omezenou motoriku a jen časté opakování zaručí, že si dítě tento znak osvojí.

Přizpůsobte si znaky, pokud je to potřeba. Znaky můžete měnit a to dle potřeb dítěte, nebo i rodičů. Při vytváření vlastních znaků máte neomezené možnosti.

Program Baby Signs se používá při výuce anglického jazyka a to metodou od autorky Helen Doron. Pro tuto metodu je charakteristický brzký začátek, je zaměřena na děti od 3 měsíců do 14 let. Program Baby Signs je používán ke komunikaci s dětmi, a to do přibližně do věku tří let. Rodičům je doporučováno používat tento program i doma. Baby Signs se nepoužívá jen k výuce jazyka. První kurzy (pro děti věku od tří měsíců do tří let) jsou zaměřeny nejenom na angličtinu, ale také se zaměřují na ucelený raný vývoj dítěte (jde o motorickou dovednost, stimulování vestibulárního systému, rozvíjení smyslového vnímání, kognitivní dovednosti...) Slouží hlavně ke zlepšení komunikace mezi rodičem a dítětem. (Doron, 2006).

Přechod od znakování k mluvenému projevu je postupný a pozvolný. Nejdříve dítě použije znak i slovo. To je vhodné v případě, že toto slovo neumí dobře vyslovit, protože ze znaku už snadno poznáme, o jaké slovo dítěti jde. Teprve pak dítě znakování opustí a začne výhradně používat mluvený projev. Znaky ale nemizí úplně, děti jich používají v tom případě, že chce nějaké slova zdůraznit, nebo když se jeho verbálnímu projevu nevěnuje dostatečná pozornost. (Acredolo, 2009).

3.3 SKUPINY ZNAKŮ ZNAKOVÁNÍ S MIMINKY

Při znakování používáme celé tělo. Je nutné používat znaky spolu s mluveným slovem. Znaky pro znakování si můžeme rozdělit na 4 skupiny. Dělí se podle toho, jaký je jejich způsob předvádění. (Šustová, 2008)

1. **Mimika obličeje** – Některé předměty, osoby, činnosti nebo situace zastupuje ve znaku pouze mimika.
2. **Znaky produkované jednou rukou** – některé znaky, například strom, produkujeme jednou rukou.
3. **Znaky produkované oběma rukama** – některé znaky ukazujeme oběma rukama a to buď tak, že jsou obě ruce ve stejné pozici, nebo je každá ruka v jiné pozici, ale pohybují se stejně. Další varianta je, že obě ruce jsou ve stejné

pozici, ale pohybují se jinak – obvykle proti sobě. Případně je jedna ruka dominantní a druhá ji doplňuje.

4. **Znaky produkováné celým tělem** – K předvedení některých znaků se může využít celé tělo, například letadlo.

4 ZNAKOVÁNÍ S BATOLATY A JEHO PŘÍNOS PRO ROZVOJ ŘEČI

Znaky a znakování si s batoletem vytváříme společně, pro svoji vlastní potřebu. Než se dítě naučí ovládat mluvidla a používat slova, tak se snaží se svým okolím domluvit jinak. Toto se začíná dít v době, kdy dítě pociťuje potřebu společnosti svých vrstevníků a dospělých. Protože okolí používá ke komunikaci mluvenou řeč, zcela přirozeně ji časem bude používat i dítě.

U zdravého, znakujícího a slyšícího dítěte by neměla nastat přerušování průběhu učení se řeči. Pokud se dítě narodí do prostředí, kde slyší mluvenou řeč a jsou tam i správné mluvní vzory, je znakování s batolaty jen další, přirozenou cestou k samostatnému a srozumitelnému mluvenému projevu.

Terezie Vasilovčíková Šustová (2008) srovnává přirozený posun dítěte k mluvené řeči k lezení, které je pro dítě přirozeným krokem k chůzi. Ovládnutí znaků a znakování s batolaty se při učení řeči ukazuje jako prospěšné. Dítě slyší slovo, která označuje znak a může jej pak použít při své komunikaci. Dítě ale může být samo hlavním iniciátorem komunikace. Dítě tedy ukáže znak a rodiče vysloví slovo, které dítě znakem ukázalo nebo které popíše situaci, která dítě zaujalo.

Rodiče si často mylně myslí, že když jejich dítě bude používat ke komunikaci znaky, tak se nebude chtít naučit mluvit. Musíte si ale uvědomit, že gesta a posunky jsou pro děti zcela přirozenou komunikací, a to ještě než se naučí mluvit. Kojenec se učí ovládat svoje mluvidla hezky postupně a trvá mu několik let, než je zcela ovládne. Jenže, než k tomu dojde, a dítě bude umět ovládat svoje mluvidla, potřebuje dítě dát najevo svoje potřeby, myšlenky, pocity, přání, strach a obavy. Zatím k tomu využívá gest, posunků, pohybů těla a dalších mimoslovních způsobů sdělení. Znakování umožňuje dítěti se vyjádřit a zbavit se tak frustrace z nemožnosti sdělit svému okolí svoje pocity a emoce.

Proces učení se řeči, doplněný používáním systému znakování s batolaty, má tedy předvídatelný vývoj. (Vasilovčíková Šustová, 2008). Jak se dítě vyvíjí, bude se dostávat do nových situací, kde již nebude moct znakování využít. Bude tedy okolnostmi nuceno začít více používat mluvenou řeč. Při dorůstání dítěte se vyvíjí i jeho intelektuální stránka. Dítě intelektuálně dospívá, získává si přehled o světě kolem a získává také více informací. Je tedy již schopno složitějších myšlenkových operací,

keré by jen s pomocí znaků nevyjádřilo. Dítě umí samo zhodnotit, kdy je třeba se posunout dál a dá tak přednost mluvenému slovu. (Vasilovčik Šustová, 2008).

Od chvíle, kdy dítě vysloví své první slovo, až do chvíle, než bude schopné používat plynulou a srozumitelnou řeč, uplyne velká spousta času. Přijde také mnoho situací, kdy dítě samo pozná, že je lepší a vhodnější použít znak, než jen mluvené slovo nebo že je lepší mluvené slovo podpořit. Znak pomůže upřesnit význam slova. Stejně je to i s použitím gest, kterými zdůrazňujeme slova. Gest využíváme přirozeně i při komunikaci s dítětem. Systém slovních znaků je tak spojen s artikulovanou řečí (Piaget, Inhelderová, 2007). Pro děti je to zcela přirozená komunikace.

Při nahrazování znaků mluvenými slovy je vždy důležité nechat rozhodnutí na samém dítěti. Dítě nesmíme do komunikace nutit, stejně jako používat znak, který už dítě používat nechce. Měli bychom to respektovat, protože takových situací bude pouze přibývat. Jsou děti, které mají nadání pro řeč a jsou děti, které mají toto nadání o trochu menší. Ale všechny zdravé děti mají stejnou, společnou chuť dorozumět se svým okolím. Tyto chutě a touhy se mohou naplnit v rámci možností a podmínek, které dítěti poskytneme a také dle zákonitosti přirozeného vývoje. Znakování s batolaty dává možnost dětem komunikovat podle jejich vlastních, přirozených limitů, které v daném kojeneckém a batolecím věku mají. (Vasilovčik Šustová, 2008). Rodiče batolat se často ptají, proč používat znakování a co jim to vlastně přinese do jejich vztahu s dítětem. Tady jsou některé důvody:

Protože to funguje

Jak se prokázalo, používání symbolů a znaků je pro dítě zcela přirozené. Všechny děti se v jistém věku pokouší dorozumět za pomoci posunků, gest (jako je zvedání rukou, dítě tím ukazuje, že chce zvednout do náruče, mnutí očí při únavě apod.), to i když ho v tom jeho okolí podporuje, nebo nepodporuje. Rodiče tyto gesta rozeznávají a podvědomě jim rozumí. Sami také, zcela nevědomě, svoje děti některá gesta učí (udělej pá pá; ukaž, jak jsi velký...). Děti tyto gesta napodobují a rády se jim učí, protože tím vykonávají tytéž činnosti a protože se tím přibližují svým blízkým.

„Když bylo Dorotce 11 měsíců, zkusila jsem do jídelníčku zařadit novou zeleninu: brokolici. Uvařila jsem jí a spolu s masem, bramborami a mrkví jsem ji v čase oběda postavila v misce před Dorotku na stolek. Řekla jsem: „Dnes máš k obědu něco nového. MASO, BRAMBORY a MRKEV znáš'. Tohle zelené je BROKOLICE. ' Dorotka se zadívala do misky, vzala jednu růžičku brokolice do ruky a prohlížela si ji. Současně

s tím se v židličce pomalu začala otáčet ke skříni, na které máme květiny. Dorotčin pohled klouzal od brokolice ke květinám a zpět. Když dcerce z tváře zmizel trochu zmatený výraz, otočila se na mne, zvedla růžičku brokolice k mému obličejí a druhou rukou ukázala: KVĚTINA. Za chvíli dodala „ham“ a celou růžičku si nacpala do pusy“. (Vasilovčík Šustová, 2008, s. 64).

V případě, že dítě použije znak, který již zná, pro nějaký nový předmět nebo osobu, zvíře, situaci či činnost, je samozřejmě nutné vztah mezi znakem a novým objektem rychle vysvětlit. Dítě si samo říká o další podrobnosti, případně o další, nový znak (jako v případě výše uvedené brokolice). Pokud vám i dítěti vyhovuje stejný znak pro nový objekt, používejte ho a nesnažte se za každou cenu najít znak nový.

„Vždy, když jsme Dorotce při koupání myli obličej, používali jsme klíčové slovo „voda“. Cítem bylo, aby se dcera naučila v očekávání vody v obličejí zavřít oči a my abychom jí umyli tvář bez toho, že by se rozplakala. Když bylo dcerce jedenáct měsíců, začala sama používat znak VODA (dlani jedné ruky si přejela po obličejí). Tento znak používala pro vodu kdekoliv (ve sklenici, v louži, ve vaně atp.)“. (Vasilovčík Šustová, 2008, s. 65).

V tomto případě platí úplně totéž jako při převzetí znaku z říkanky nebo z písničky. Pokud vám nový znak, který dítě začne používat, v komunikaci s ním vyhovuje, radostně jásejte a své maličké povzbuzujte a chvalte. Vaše dítě se právě kreativně projeví a obohatilo tak svůj i váš slovník novým znakem.

Dítě se také zcela bez problémů domluví s jiným dítětem a to dokonce, i když obě umí jen minimum slov anebo ani nemluví stejnou řečí.

„Naše Dorotka (20 měsíců) spadla z odrážedla – motorčky. A to tak nešťastně, že jí v nemocnici musela paní doktorka sešít bradu jedním stehem. Následující den jsme byli s dcerou na hřišti v centru města, na které si chodí často hrát cizinci se svými dětmi. Proti Dorotce si na houpačce sedla dvouletá holčička, která nemluvila česky. Podívala se na Dorotku a hned si se zvědavým výrazem v očích sahala na bradu a ve své cizí řeči pokládala otázku. Než stačil tatínek dotaz přeložit, Dorotka odpověděla po svém. Řekla bum, bác a ukázala znak MOTORKA“. (Vasilovčík Šustová, 2008, s. 17).

Znakování koriguje frustraci dítěte

Přibližně mezi devátým až desátým měsícem už dítě ví, co chce, ale zatím nemá takový komunikační prostředek, aby jím dokázalo něco vyjádřit, což vede k nepochopení a jeho frustraci. Za pomoci znaků děti mohou začít sdělovat svoje potřeby a požadavky. Odpadnou tak plačtivé scény a časté záchvaty vzteku dítěte, kdy dítě něco požaduje ve chvíli, kdy by všechny jeho potřeby měly být splněny (podle mínění rodičů).

„Byli jsme s dvanáctiměsíční Dorotkou na návštěvě u babičky a dědy. Dorotka seděla na zemi a hrála si s kostkami, které vkládala do krabice. Naproti naší dceři seděl na zemi děda. Dorota občas ukázala JEŠTĚ, aby jí děda podal další kostku. Celou hru sledovala i babička, která se na mne za chvíli obrátila s tím, že Dorotka něco ukazuje, že asi něco chce, ale že jí sama nerozumí. Podívala jsem se na dceru a se smíchem přetlumočila babičce sdělení: škrábe se na ruce, asi jí něco svědí.“
(Vasilovčik Šustová, 2008, s. 82).

Spojení světa dítěte a dospělého

Za pomoci znakování se mohou rodiče dozvědět, nad čím dítě přemýšlí a co ho vlastně zajímá. Stává se, že dítě přijde do pokoje se zářícíma očima a rodiče dumají: „Co tam mohlo vidět?“ Jdou se tam podívat, ale nic tam nevidí.

Děti začínají nejdříve zkoumat věci, které dospělým přijdou úplně všední a viděli je už opravdu velmi často. V dítěti však tyto věci zanechají velký dojem a tak se tvoří základ jeho učení. Dítě se díky znakování stává iniciátorem komunikace a může tedy samo upozorňovat na to, co ho právě zaujalo.

„Když malá Abby byla se svou rodinou na návštěvě u tetičky, rodiče jí dali její přenosnou postýlku do pokojíčku její čtyřleté sestřenice. Tatínek uložil Abby do postýlky a zhasl světlo. Když za sebou zavíral dveře, uslyšel Abby vyjeknout nadšením. Pootevřel dveře, znovu rozsvítil a viděl, jak malá Abby ukazuje znak pro hvězdy. Tatínek se rozhlédl po místnosti, ale žádné hvězdy neviděl. Tady žádné hvězdičky nejsou, zlatíčko, běž už spát,“ řekl. Zhasl světlo a rozhlédl se ještě jednou po místnosti. Všiml si, že strop je posetý hvězdičkami, které ve tmě září, ale ve světle nejsou vidět. Máš pravdu, Abby, tady je spousta hvězdiček.“ opravil se tatínek s úsměvem a objal ji. Ta byla radostí bez sebe, že dokázala tatínkovi říct, co objevila.“
(Acredolo, Goodwyn, 2007, s. 36-37).

Znakování zesiluje vztah mezi dítětem a rodiči

Díky znakování mohou rodiče daleko dříve sdílet společné prožitky se svými dětmi. Ve vztahu rodič - dítě se díky znakování přestávají vyskytovat negativní interakce. Naopak přibývá těch pozitivních, takže dítě má pocit bezpečí a toho, že je milováno. Ve vztahu dítě - rodiče tak vzniká mnohem dříve pocit vzájemné sounáležitosti.

„Když byl Dorotce asi rok, tak jsme u jednotlivých jídel dne vyměnili obecný znak JÍDLO za některé znaky pro konkrétní potraviny. Rejstřík těchto znaků se postupně rozšiřoval a v patnácti měsících uměla naše dcera znakem pojmenovat všechny potraviny, které jsme jí k jídlu dávali. I během jídla měla Dorotka chuť komunikovat. Vzala na lžičku mrkev, lžičku i s mrkví podala mně nebo svému tátovi (pokud byl po ruce) a oběma rukama (které byly v tu chvíli prázdné, protože lžíci držel jeden z rodičů) ukázala MRKEV. Často znak doplnila i slovem „ham“. Potom si vzala zpět do ruky lžičku, sousto snědla, nabrala další a lžičku dala mně nebo tátovi (pokud chtěla ke komunikaci použít obě ruce) a sdělila nám, co právě hodlala zkonsumovat. Obědy byly často z tohoto důvodu časově velmi náročné. Když už byla miska s jídlem skoro prázdná, ukázala Dorota znak POMOC, který si sama upravila tak, že lžičku během produkce znaku z ruky nedávala (pevněji sevřela v dlani). Znamenalo to, že si máme od ní lžičku vzít a zbytek jídla, který nemůže v misce nabrat, jí dát do pusy“ (Vasilovčik Šustová, 2008, s. 60).

Hlavně otcové si čas strávený se svým potomkem náležitě užívají až ve chvíli, kdy se dítě naučí mluvit. Příklad zapojení obou rodičů ukazuje, že i při pouhém použití gest se může stát popisovaná událost pro otce velmi objevným a zajímavým zážitkem. Díky použití znakování a gest je možné si s dětmi povídat a trávit s nimi svůj čas mnohem dříve, případně tento čas trávit společně s celou rodinou.

Znakování a odhalené schopnosti dětí

Rodiče se cítí často poněkud zaskočení, když náhle zjistí, že jejich dítě jim rozumí a že ví, o čem se hovoří. Díky znakování tak mohou děti mnohem dříve popsat nové předměty a přitom vychází z toho, co již znají, co se naučili (brokolice připomíná květinu), dělí se o své vzpomínky (když jsme tudy minule šli, byla tady kočička). Mohou také upozorňovat na jednoduché analogie (voda na skle vypadá přeci jako akvárium, to mají doma) a mohou sdělovat a vysvětlit své vlastní pocity i pocity druhých a rodiče

snáz pochopí jejich rozpoložení (dítě snáze vysvětlí rodiči, že není smutné, ale že se zlobí, protože jiné dítě mu vzalo něco, co bylo jeho).

„Není to tak dávno, co mě ráno Dorotka vítala v postýlce s rozzářenou tváří a její ukazovaly znak MLÉKO. Když bylo Dorotce 14 měsíců, stála ráno v postýlce a znakovala ROHLÍK. Vzala jsem ji k nám do postele, a začala si rozepínat pyžamo a Dorotka znakovala NE, ROHLÍK. „Šly jsme tedy spolu do kuchyně, Dorotka dostala kousek rohlíku, s rozzářenou tváří ho sežvýkala, ukázala JEŠTĚ a dostala další kousek. Tak jsem ráno přestala kojit. Ve věku patnácti měsíců si už snídani velmi často Dorotka vybírala sama. Nemusela jsem před ní stavět na stoleček různé alternativy. Stačilo se zeptat, chceš JOGURT nebo ROHLÍK nebo BANÁN. Dorotka stejně obvykle ukázala znaky CHLEPA a SÝR. Ve věku sedmnácti měsíců už Dorotka u snídani nebo svačiny běžně konverzovala o tom, zda chce jogurt MERUŇKOVÝ, JAHODOVÝ, nebo HRUŠKOVÝ, či si dá pečivo MÁSLEM, s MARMELÁDOU nebo se SÝREM, popřípadě jaký typ sušenek (PIŠKOTY, ZVÍŘÁTKA, BE-BE, nebo ty VELIKÉ) bych pro ni měla vyndat ze skříně.“ (Vasilovčik Šustová, 2008, s. 71).

Znakování zvyšuje sebedůvěru celé rodiny

Reakce blízkých lidí, tedy těch, na kterých nám záleží, jsou pro nás indikátorem našeho úspěchu. Proto tehdy, když rodič dítěti dobře porozumí, zažívají děti pocity úspěchu a důležitosti. Spokojené dítě ovšem také zvyšuje sebevědomí rodičů a dá jim zažít pocit, že jsou dobrými rodiči a že dělají vše, co mohou dělat.

Zábava pro vás a vaše dítě

Pro děti a rodiče je znakování zábavou a dobrodružnou aktivitou, která je pro všechny přínosem a je pro ně přirozená. Rodiče se nemusí nic zdlouhavě učit, znaky jsou velmi jednoduché a cílem je rodičům poradit, jak si je sami se svým dítětem vymyslet a používat.

5 VLASTNÍ ŠETŘENÍ - PŘÍNOS ZNAKOVÁNÍ PRO KOJENCE A BATOLATA

5.1 CÍLE, VYMEZENÍ METODOLOGIE A CHARAKTERISTIKA ŠETŘENÍ

Hlavním cílem šetření bakalářské práce je analyzovat přínos znakování u kojenců a batolat.

Dílčím šetřením je přesně zjistit:

1. Kdy došlo v rodině zahájení výuky znakování.
2. Kdy se dítěti začalo dařit propojit znak s verbální komunikací.
3. Jestli by rodiče znakování doporučili jiným rodičům.

Pro tyto cíle byly stanovené hypotézy:

H1 „Nejběžnější způsob, jak se rodiče dozvěděli o programu „Znakování s batolaty“ je internet.“

H2 „První znaky, které dítě začalo používat nejdříve, se týkaly toho, co dítě zajímalo, tedy např. hraček.“

H3 „Největší přínos znakování je podle rodičů v tom, že lépe domluví se svými dětmi.“

Metodologie šetření:

Šetření je kvantitativního charakteru, byla využita statistická procedura. Byla využita technika dotazníku. Pro šetření bylo použito kvantitativní metody.

Dotazník byl nestandardizovaný, vlastní konstrukce a byl sestaven z 11 otázek. V dotazníku byly použity otázky otevřené, pootvřené i uzavřené.

K dotazníkům byl přiložen průvodní dopis. Rozesílání bylo elektronickou formou a respondenti byli ujištěni, že dotazník je zcela anonymní a že bude sloužit pouze k výzkumným účelům.

Dotazníky byly rozeslány na 25 respondentů. Vyplnilo je celkem 20 respondentů a 5 respondentů se vyplnění dotazníků nezúčastnilo. Výzkumný soubor nakonec tvořilo 20 respondentů, což je z celkového počtu oslovených respondentů 80%.

Charakteristika šetření:

Šetření je zaměřeno na rodiče, kteří se svými dětmi používají program „Znakování s batolaty“. Využila jsem i svých blízkých přátel, kteří sami s dětmi znakuji a některé maminky jsem oslovila s prosbou o vyplnění dotazníku na internetových diskuzích zabývajících s tímto tématem.

5.2 VLASTNÍ ŠETŘENÍ

Otázka číslo 1: Ze kterých zdrojů jste se dozvěděli o programu „Znakování s batolaty“?

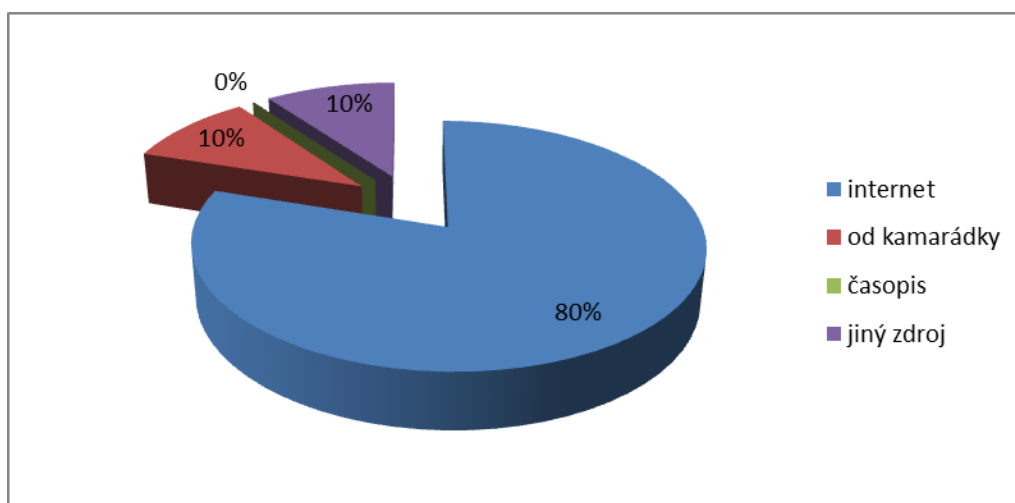
Tabulka 1: Zdroj informací o programu „Znakování s batolaty“

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
internet	16	80,0
od kamarádky	2	10,0
časopis	0	0,0
jiný zdroj	2	10,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky čísla 1 a grafu čísla 1 vyplývá, že 16 respondentů (tj. 80%) se dozvědělo o programu „Znakování s batolaty“ z internetu, 2 respondenti (tj. 10%) uvedli, že informace získali od kamarádky. 2 respondenti (tj. 10%) získali informaci z jiného zdroje. Žádný respondent (tj. 0%) nezískal informace z časopisu.

Graf 1: Zdroj informací o programu „Znaková s batolaty“

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 2: Kolik měsíců bylo Vašemu dítěti, když jste začali znakovat?

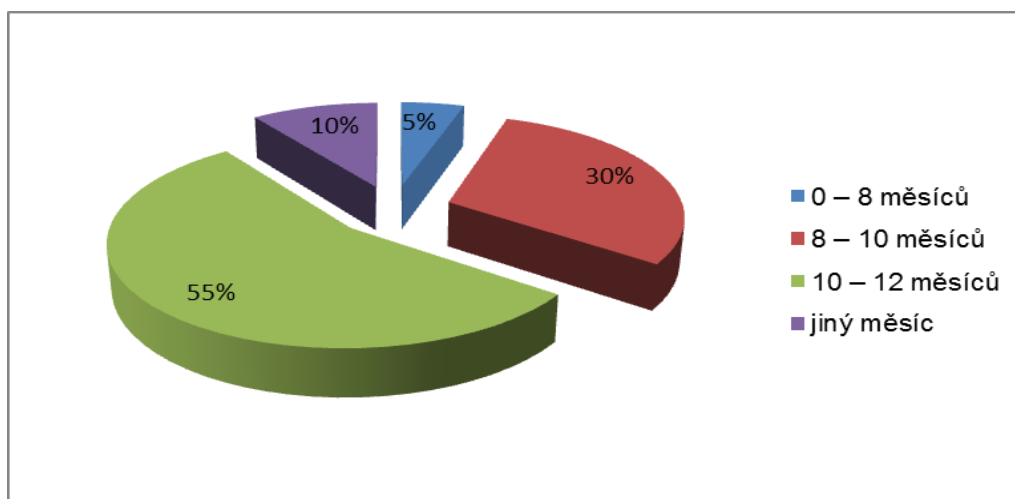
Tabulka 2: Věk dětí

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
0 – 8 měsíců	1	5,0
8 – 10 měsíců	6	30,0
10 – 12 měsíců	11	55,0
jiný měsíc	2	10,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 2 a grafu č. 2 vyplývá, že nejvíce rodičů (tj. 55%) začala se svými dětmi znakovat v 10 – 12 měsících. 6 respondentů (tj. 30%) uvádí, že znakovat se svými dětmi začali v 8 – 10 měsících. 1 respondent (tj. 5%) uvádí začátek do 8 měsíců a 2 respondenti (tj. 10%) začali se znakováním v jiném měsíci (rozmezí 13 – 19 měsíc).

Graf 2: Věk dětí

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 3: Proč jste začali znakovat se svým dítětem?

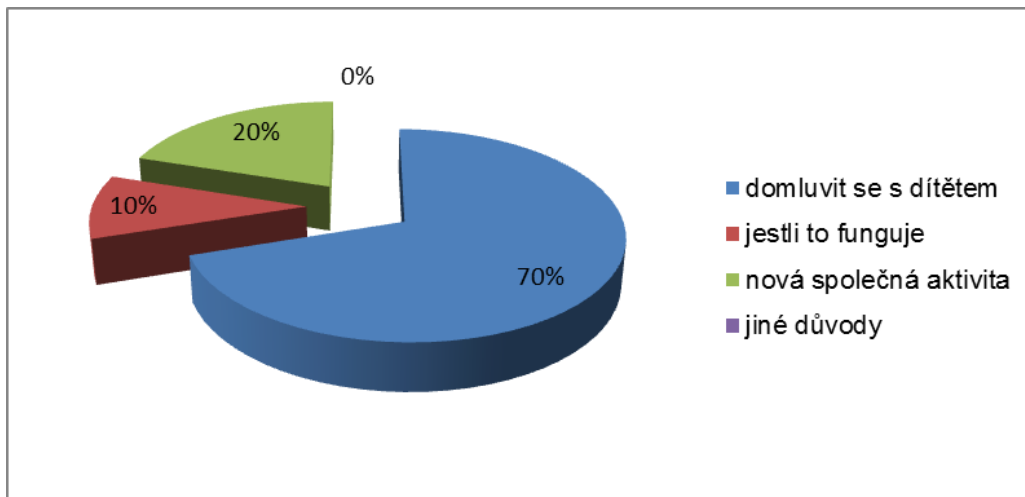
Tabulka 3: Důvod znakování

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
domluvit se s dítětem	14	70,0
jestli to funguje	2	10,0
nová společná aktivita	4	20,0
jiné důvody	0	0,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

14 respondentů (tj. 70%) nejčastěji uvedli jako důvod domluvit se s dítětem. 2 respondenti (tj. 10%) začali se znakování, aby zjistili, jestli to funguje a 4 respondenti (tj. 20%) uvádějí důvod jako společná aktivita. O situaci vypovídá tabulka č. 3 a graf č. 3.

Graf 3: Důvod znakování

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 4: Jak Vaše dítě reagovalo na první znak?

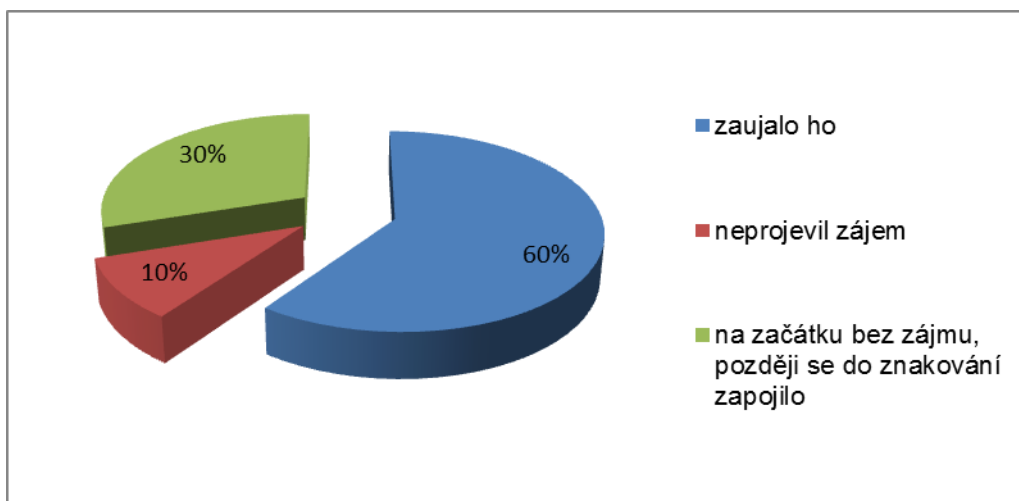
Tabulka 4: Reakce na první znak

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
zaujalo ho	12	60,0
neprojevilo zájem	2	10,0
na začátku bez zájmu, později se do znakování zapojilo	6	30,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 4 a grafu č. 4 vyplývá, že nejvíce oslovených rodičů 12 (tj. 60%) uvedlo, že jejich dítě zaujalo první znak. 3 respondenti (tj. 15%) uvedli, že jejich dítě neprojevilo zájem o první znak a 7 dotazovaných respondentů (tj. 35%) uvedlo, že dítě na začátku reagovalo bez zájmu a později se do znakování zapojilo.

Graf 4: Reakce na první znak

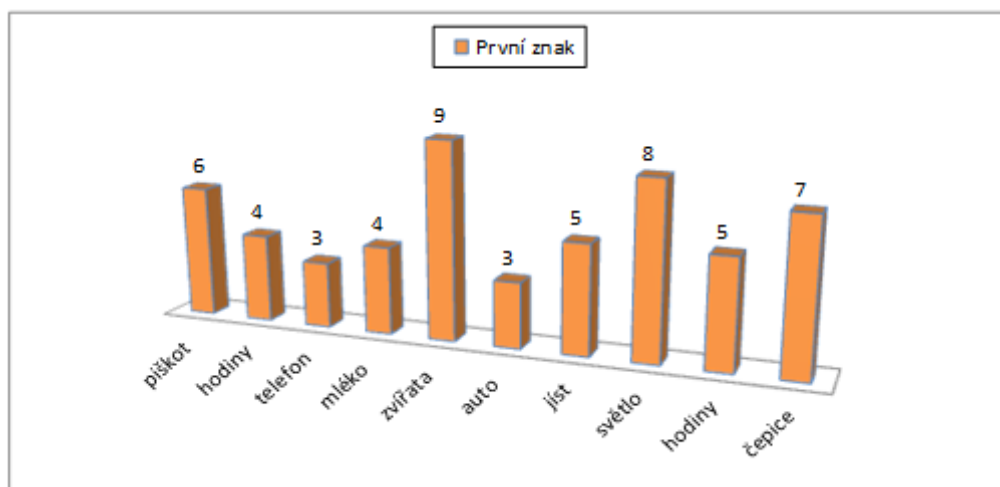

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 5: Jaké byly první znaky, které Vaše dítě použilo?

Byly vybrány vždy první tři uvedené znaky.

Graf 5: První znak

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Mezi prvními znaky, které se děti naučí, patří zvířata (v 9 případech), světlo (v 8 případech) a čepice (v 7 případech). O situaci vypovídá graf č. 5.

Otázka číslo 6: Ve kterém měsíci Vaše dítě propojilo znak se slovem?

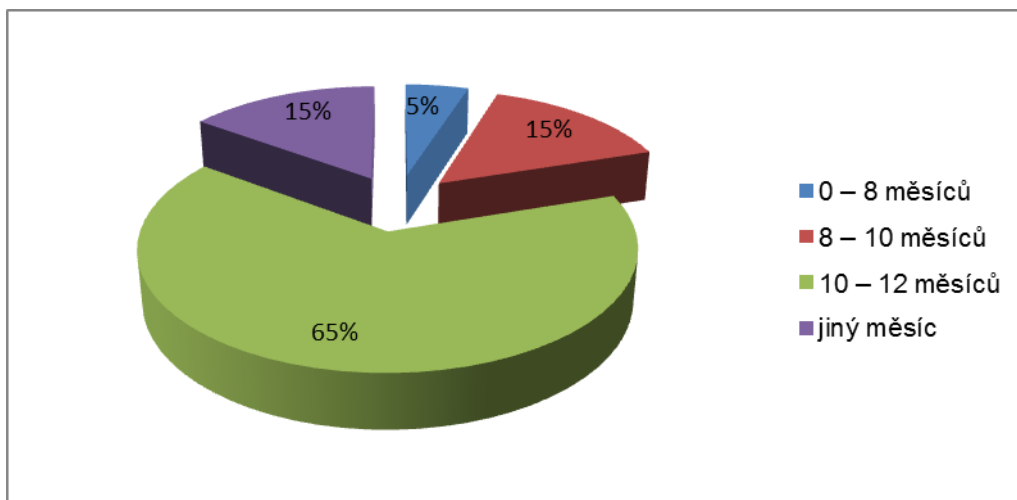
Tabulka 5: Propojení znaku se slovem

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
0 – 8 měsíců	1	5,0
8 – 10 měsíců	3	15,0
10 – 12 měsíců	13	65,0
jiný měsíc	3	15,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 5 a grafu č. 6 vyplývá, že nejvíce respondentů 13 (tj. 65%) uvedlo, že dítě dokázalo propojení znaku se slovem v 10 -12 měsíci. 3 respondenti (tj. 15%) uvedlo, propojení znaku se slovem v rozmezí 8 – 10 měsícem a 3 respondenti (tj. 15%) uvedlo propojení znaku se slovem v jiném měsíci (rozmezí 13 – 19 měsíc). 1 respondent (tj. 5%) uvedl, že propojit znak se slovem v rozmezí 0 – 8 měsícem.

Graf 6: Propojení znaku se slovem

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 7: Máte pocit, že znakování ovlivnilo vývoj řeči?

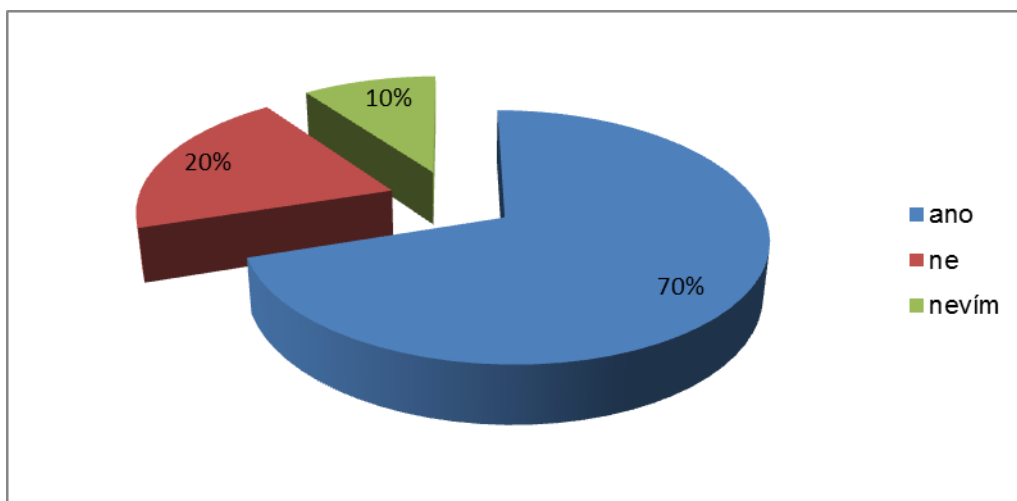
Tabulka 6: Vliv znakování na vývoj řeči

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
ano	14	70,0
ne	4	20,0
nevím	2	10,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 6 a grafu č. 7 je patrné, že 14 respondentů (tj. 70%) uvedlo, že znakování ovlivnilo vývoj řeči. 4 respondenti (tj. 20%) odpovědělo, že znakování neovlivnilo vývoj řeči a 2 respondenti (tj. 10%) neví.

Graf 7: Vliv znakování na vývoj řeči

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 8: Má podle Vás znakování vliv na rozvoj dítěte?

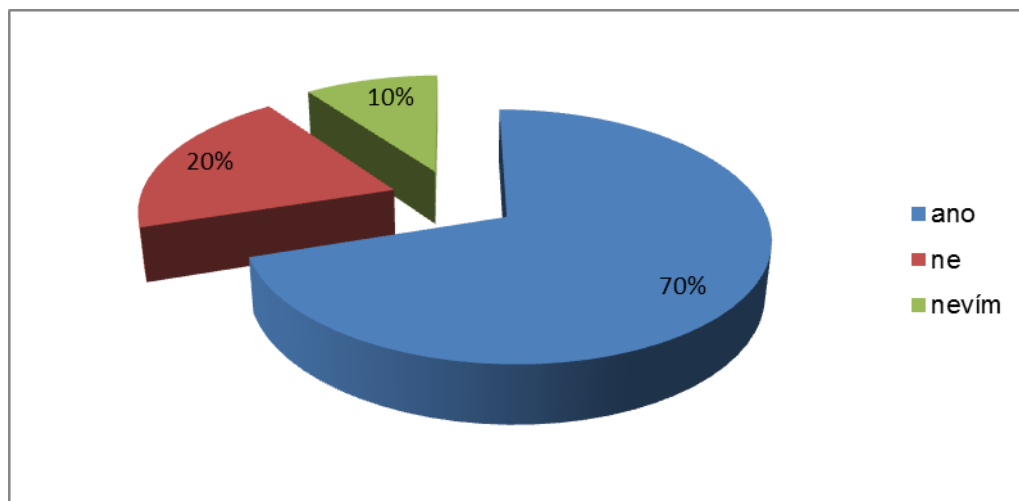
Tabulka 7. Vliv znakování na rozvoj dítěte

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
ano	14	70,0
ne	4	20,0
nevím	2	10,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 7 a grafu č. 8 je patrné, že 14 oslovených (tj. 70%) uvedlo, že znakování má vliv na rozvoj dítěte. 4 oslovených (tj. 20%) odpovědělo, že znakování neovlivnilo rozvoj dítěte a 2 oslovených (tj. 10%) neví.

Graf 8: Vliv znakování na rozvoj dítěte

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 9: Zapojila se do znakování celá rodina?

Tabulka 8: Zapojení rodinných příslušníků do znakování

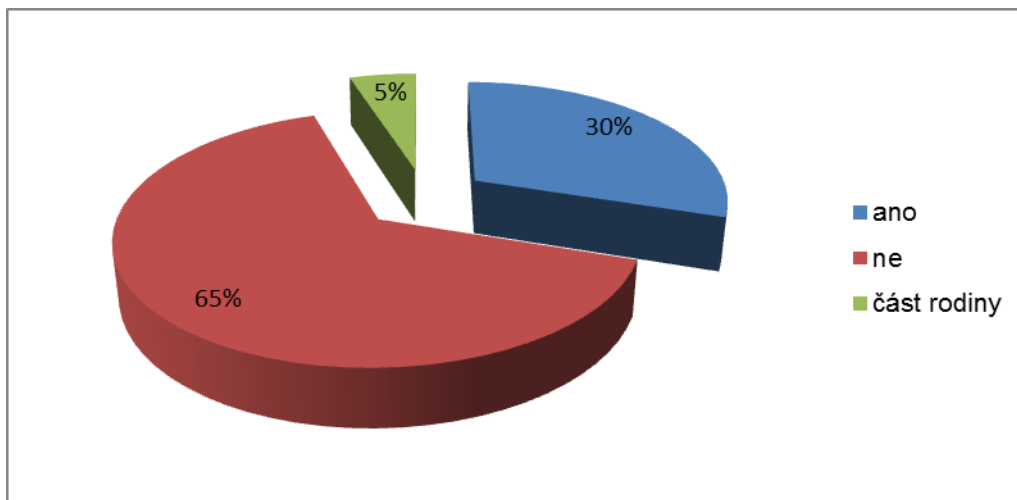
Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
ano	6	30,0
ne	13	65,0
část rodiny	1	5,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 8 a grafu č. 9 je patrné, že 13 respondentů (tj. 65%) se celá rodina do znakování nezapojila. 6 respondentů (tj. 30%) uvádí, že se do znakování zapojila celá rodina a 1 respondent (tj. 5%) uvedl, že se do znakování zapojila část rodiny.

Graf č. 9: Zapojení rodinných příslušníků do znakování

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 10: Kdy jste přestali s dítětem znakovat?

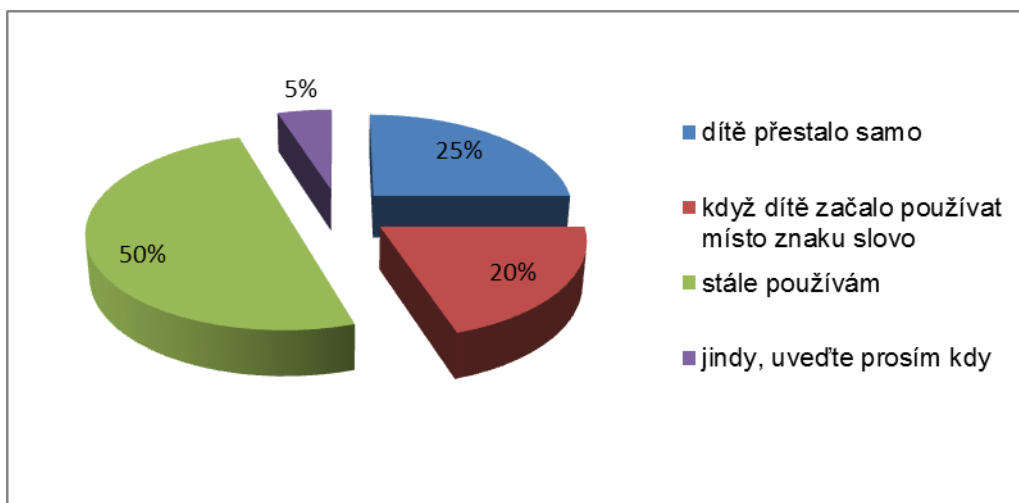
Tabulka 9: Ukončení znakování

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
dítě přestalo samo	5	25,0
když dítě začalo používat místo znaku slovo	4	20,0
stále používám	10	50,0
jindy, uveďte prosím kdy	1	5,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky č. 9 a grafu 10 vyplývá, že 5 respondentů (tj. 25%) přestalo dítě znakovat samo. 4 respondenti (tj. 20%) uvedlo, že přestalo znakovat, když dítě začalo používat místo znaku slovo. 10 respondentů (tj. 50%) uvedlo, že znakování stále používají a 1 (tj. 5 %) respondent uvedl, že dítě přestalo znakovat, když ho hlídal sourozenec, který neuměl znakovat.

Graf 10: Ukončení znakování

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka číslo 11: Doporučili byste program „Znakování s batolaty“ jiným rodičům?

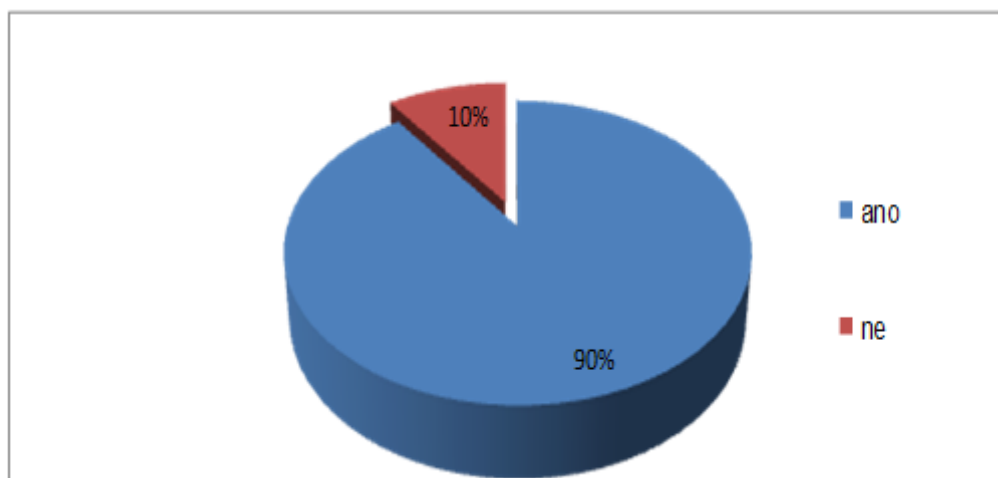
Tabulka 10: Doporučení znakování jiným rodičům

Možnosti	Počet	Relativní četnost (%)
ano	18	90,0
ne	2	10,0
celkem	20	100,0

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tabulka č. 10 a graf č. 11 ukazují, 18 respondentů (tj. 90%) odpovědělo, že by Znakování s batolaty doporučilo jiným rodičům. 2 respondenti (tj. 10%) uvedlo, že by znakování nedoporučilo ostatním rodičům.

Graf 11: Doporučení znakování jiným rodičům

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

5.3 ZÁVĚRY ŠETŘENÍ

Šetření tvořilo 20 respondentů. Cílem šetření bylo analyzovat přínos znakování u kojenců a batolat. Na základě výsledků výzkumného šetření byly 2 hypotézy verifikovány a 1 hypotéza falzifikována.

Hypotéza H1

„Nejběžnější způsob, jak se rodiče dozvěděli o programu „Znakování s batolaty“ je internet“ **se potvrdilo**.

Z celkového počtu 20 respondentů vyplývá, že 16 respondentů (tj. 80%) se dozvědělo o programu „Znakování s batolaty“ z internetu, 2 respondenti (tj. 10%) uvedli, že informace získali od kamarádky. 2 respondenti (tj. 10%) získali informaci z jiného zdroje. Žádný respondent (tj. 0%) nezískal informace z časopisu.

Hypotéza H2

„První znaky, které dítě začalo používat nejdříve, se týkaly toho, co dítě zajímalo, tedy např. hraček“ **se nepotvrdilo**.

Výzkumného šetření vyplývá, že mezi prvními znaky, které se děti naučí, patří zvířata (v 9 případech), světlo (v 8 případech) a čepice (v 7 případech).

Hypotéza H3

„Největší přínos znakování je podle rodičů v tom, že lépe domluví se svými dětmi“ **se potvrdilo**.

Z výsledků šetření je patrné, že 14 respondentů (tj. 70%) uvedlo, že znakování ovlivnilo vývoj řeči. 4 respondenti (tj. 20%) odpovědělo, že znakování neovlivnilo vývoj řeči a 2 respondenti (tj. 10%) neví.

Díličními cíli šetření bylo zjistit:

Prvním díličím cílem bylo zjistit, kdy došlo v rodině zahájení výuky znakování. Z této otázky vyplývá, že nadpoloviční většina rodičů (tj. 55%) začala se svými dětmi znakovat v 10 – 12 měsících. 6 respondentů (tj. 30%) uvádí, že znakovat se svými dětmi začali v 8 – 10 měsících. 1 respondent (tj. 5%) uvádí začátek do 8 měsíců a 2 respondenti (tj. 10%) začali se znakováním v jiném měsíci (rozmezí 13 – 19 měsíc).

Druhým díličím cílem bylo zjistit, kdy se dítě začalo dařit propojit znak s verbální komunikací. Nejvíce respondentů 13 (tj. 65%) uvedlo, že dítě dokázalo propojení znaku se slovem v 10 - 12 měsíci. 3 respondenti (tj. 15%) uvedlo, propojení znaku se slovem v rozmezí 8 – 10 měsícem a 3 respondenti (tj. 15%) uvedlo propojení znaku se slovem v jiném měsíci (rozmezí 13 – 19 měsíc). 1 respondent (tj. 5%) uvedl, že propojit znak se slovem v rozmezí 0 – 8 měsícem.

Třetím díličím cílem bylo zjistit, jestli rodiče by znakování doporučili jiným rodičům. Z empirického šetření bylo zjištěno, 18 respondentů (tj. 90%) odpovědělo, že by Znakování s batolaty doporučilo jiným rodičům. 2 respondenti (tj. 10%) uvedlo, že by znakování nedoporučilo ostatním rodičům.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá metodou znakování a jejím vlivem na rozvoj řeči u kojenců a batolat. Znakování, dle většiny dostupných informací, umožňuje dřívější navázání komunikace mezi dítětem a rodiči. Jde o oboustrannou neverbální komunikaci, která časem zcela přirozeně přejde do verbální komunikace. Cílem bylo toto tvrzení buď potvrdit, nebo vyvrátit. Proto proběhlo vlastní šetření mezi rodiči, kteří se o metodu znakování zajímají. Cílem bylo dokázat, nebo vyvrátit, že metoda znakování je prospěšná a že umožňuje dřívější komunikaci mezi rodiči a dětmi.

Šetření mezi rodiči, kteří se o tuto metodu zajímají, zcela jasně prokázalo, že znakování je pro kojence a batolata velmi přínosné. Dochází k dřívějšímu rozvoji jejich komunikace s okolím, ale má také příznivý vliv na celkový rozvoj dítěte. Rodiče, kteří metodu znakování využívali, nebo stále využívají, jsou touto možností komunikace nadšeni.

Na základě výsledků lze konstatovat, že znakování, jako metodu pro neverbální komunikaci s dětmi, lze vřele doporučit všem rodičům, kteří se chtějí pokusit dříve domluvit se svými dětmi a kterým záleží na jejich plynulém rozvoji.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ACREDOLO, L. P. a S. GOODWYN. *Znaková řeč pro batolata: kompletní sada pro začátečníky: Baby Signs program*. Kněžmost: Nuerasoft, 2008, 8 dílný soubor. ISBN 978-80-254-1185-8.

ALLEN, K a L. R MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 187 s. ISBN 80-736-7055-0.

BEZDĚKOVÁ, J. *Učíme naše dítě mluvit: řečová výchova dítěte od narození do sedmi let*. 1. vyd. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2008, 194 s. ISBN 978-80-87156-02-5.

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1. vyd. Brno: Nakladatel Jan Šabata, 2000, 377 s. ISBN 80-723-9060-0.

DITTRICHOVÁ, J., M. PAPOUŠEK a K. PAUL. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2004, 188 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0399-8.

DOHERTY-SNEDDON, G. *Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 197 s. ISBN 978-807-3670-436.

DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. 3. dopl. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, 248 s. Logopaedia clinica. ISBN 978-809-0253-667.

HOLINGER, P. C a K. DONER. *Co říkají děti, než se naučí mluvit: devět signálů, jichž nemluvněta užívají k vyjádření svých pocitů*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005, 222 s. ISBN 80-725-4634-1.

HORŇÁKOVÁ, K., S. KAPALKOVÁ a M. MIKULAJOVÁ. *Jak mluvit s dětmi: od narození do tří let*. Vyd. 1. Překlad Kateřina Slavíková. Praha: Portál, 2009, 167 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-807-3676-124.

BYTEŠNÍKOVÁ I., R. Horáková. *Logopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-807-3151-362.

JANOUSEK, J. *Verbální komunikace a lidská psychika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 169 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 978-802-4715-940.

KLENKOVÁ, J. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Vyd. 1. Praha: Grada,

2006, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 80-214-1844-3.

KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: CERM, 2000, 179 s. ISBN 80-214-1844-3.

LECHTA, V. a E. ŠKODOVÁ. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Vyd. 1. Překlad Jana Křížová. Praha: Portál, 2002, 191 s. ISBN 80-717-8572-5.

MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2003, 361 s. Manažer. ISBN 80-247-0650-4.

PEUTELSCHMIEDOVÁ, A. *Logopedické minimum*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 89 s. Skripta (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1233-0.

PIAGET, J. a B. INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 2., v nakl. Portál 1. Překlad Eva Vyskočilová. Praha: Portál, 1997, 143 s. ISBN 80-717-8146-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, T. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem: komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 137 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4723-365.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 319 s. ISBN 80-717-8998-4.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 264 s. ISBN 80-717-8291-2.

VYŠTEJN, J. *Dítě a jeho řeč*. 1. vyd. Beroun: Baroko, 1995. ISBN 80-856-4225-5.

.....

Seznam použitých zahraničních zdrojů

ACREDOLO, L. P. a S. GOODWYN. *Baby signs: how to talk with your baby before your baby can talk*. Updated 3rd ed. New York: McGraw-Hill, c2009, xviii, 183 p. ISBN 00-716-1503-2.

.....

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Zdroj informací o programu „Znakování s batolaty“	50
Tabulka 2: Věk dětí.....	51
Tabulka 3: Důvod znakování	51
Tabulka 4: Reakce na první znak	52
Tabulka 5: Propojení znaku se slovem	54
Tabulka 6: Vliv znakování na vývoj řeči	55
Tabulka 7: Vliv znakování na rozvoj dítěte.....	55
Tabulka 8: Zapojení rodinných příslušníků do znakování	56
Tabulka 9: Ukončení znakování	57
Tabulka 10: Doporučení znakování jiným rodičům.....	58

Seznam grafů

Graf 1: Zdroj informací o programu „Znakování s batolaty“	50
Graf 2: Věk dětí	51
Graf 3: Důvod znakování	52
Graf 4: Reakce na první znak	53
Graf 5: První znak.....	53
Graf 6: Propojení znaku se slovem	54
Graf 7: Vliv znakování na vývoj řeči	55
Graf 8: Vliv znakování na rozvoj dítěte	56
Graf 9: Zapojení rodinných příslušníků do znakování	57
Graf 10: Ukončení znakování	58
Graf 11: Doporučení znakování jiným rodičům	59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník pro rodiče	I
---------------------------------------	---

PŘÍLOHY

Příloha A – DOTAZNÍK PRO RODIČE

1. Z jakých zdrojů jste se dozvěděli o programu „Znakování s batolaty“?
  - a) internetu
  - b) kamarádky
  - c) časopisu
  - d) z jiných zdrojů

2. Kolik měsíců bylo Vašemu dítěti, když jste začali znakovat?
  - a) 0 – 8 měsíců
  - b) 8 – 10 měsíců
  - c) 10 – 12 měsíců
  - d) v jiném, uveďte prosím v jakém

3. Proč jste začali znakovat se svým dítětem?
  - a) domluvit se s dítětem
  - b) jestli to funguje
  - c) nová společná aktivita
  - d) jiné důvody.....

4. Jak Vaše dítě reagovalo na první znak?
  - a) zaujalo ho
  - b) neprojevil zájem
  - c) na začátku bez zájmu, později se do znakování zapojilo

5. Jaké byly první znaky, které Vaše dítě použilo?
.....

6. Ve kterém měsíci Vaše dítě propojilo znak se slovem?
  - a) 0 – 8 měsíců
  - b) 8 – 10 měsíců
  - c) 10 – 12 měsíců
  - d) v jiném, uveďte prosím v jakém

7. Máte pocit, že znakování ovlivnilo vývoj řeči?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

8. Má podle Vás znakování vliv na rozvoj dítěte?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

9. Zapojila se do znakování celá rodina?

- a) ano
- b) ne
- c) část rodiny

10. Kdy jste přestali s dítětem znakovat?

- a) dítě přestalo samo
- b) když dítě začalo používat místo znaku slovo
- c) stále používáme
- d) jindy, uveďte prosím kdy

11. Doporučili byste program „Znakování s batolaty“ jiným rodičům?

.....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Eva Nohýnková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Kombinované

Název práce: Metoda znakování s batolaty a její vliv na rozvoj řeči

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh:65

Celkový počet stran příloh: 68

Počet titulů českých použitých zdrojů: 22

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 0

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: Mgr. Miroslava Kotvová